

KOTOUTTAVA JA OHJAAVA OTE PAKOLAIS- PERHETYÖSSÄ

Nita Toom
Tanja Vesterinen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2012

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) TOOM, Nita VESTERINEN, Tanja	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 07.05.2012
	Sivumäärä 84	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus () saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi KOTOUTTAVA JA OHJAAVA OTE PAKOLAISSPERHETYÖSSÄ		
Koulutusohjelma Sosiaali-alan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) KETOLA, Tuija KIISKILÄ, Taja		
Toimeksiantaja(t) Jyväskylän kaupungin maahanmuuttajapalvelut		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia Jyväskylän maahanmuuttajapalveluiden asiakkaana olevien pakolaisperheiden kanssa tehtävää lastensuojelullista perhetyötä. Toimeksiantajamme toimi Jyväskylän kaupungin maahanmuuttajapalvelut. Tavoitteena oli selvittää millaista perhetyötä pakolaisperheiden kanssa tehdään, mikä tukee perhetyön onnistumista ja mitä erityispiirteitä ja haasteita perhetyön toteutumiseen liittyy. Pyrimme myös selvittämään, miten perhetyössä näkyy perheen kotoutumisen tukeminen ja kulttuurien kohtaaminen. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla kolmea perhetyöntekijää ja kolmea sosiaalityöntekijää teemahaastattelun avulla. Haastatteluja oli yhteensä kolme. Aineiston analysoinnissa käytettiin sisällönanalyysimenetelmää.</p> <p>Pakolaisperhetyö on haastattelujen perusteella hyvin lähellä suomalaisten kanssa tehtävää perhetyötä, mutta erityispiirteitä siihen tuo asiakkaiden erilainen kulttuuritausta ja pakolaisuus. Haastatteluiden perusteella tekijöitä, jotka vaikuttavat perhetyön onnistumiseen eniten, ovat varhainen puuttuminen perheen tilanteeseen, asiakkaan osallisuus työskentelyssä, selkeän tiedon antaminen asiakkaalle lastensuojelusta sekä moniammatillinen yhteistyö. Perhetyön toteutumiseen liittyvä suurin haaste on suomalaisen lastensuojelujärjestelmän avaaminen asiakkaalle, joka tulee eri kulttuurista ja jolla on muu äidinkieli kuin suomi. Myös tulkin kanssa työskentely ja asiakasperheiden moniongelmaisuus koettiin haasteina. Lisäksi pakolaisperhetyössä ovat läsnä samat vaikeudet kuin muidenkin asiakasryhmien kohdalla, kuten sitoutumattomuus työskentelyyn tai asiakkaan negatiivinen asenne lastensuojelua kohtaan.</p> <p>Perhetyön kehittämistarpeina korostuivat varhaisen tuen, moniammatillisen yhteistyön ja vertaistukitoiminnan kehittäminen maahanmuuttajaperheille. Kotouttavan perhetyön kehittäminen vastamaan perheiden tarpeita nähtiin tärkeänä monikulttuurisessa yhteiskunnassa.</p>		
Avainsanat (asiasanat) teemahaastattelututkimus, kotoutuminen, lastensuojelu, monikulttuurisuus, pakolaisuus, perhetyö		
Muut tiedot		

Author(s) TOOM, Nita VESTERINEN, Tanja	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 07.05.2012
	Pages 84	Language Finnish
	Confidential () Until	Permission for web publication (X)
Title INTEGRATING AND GUIDING APPROACH TO REFUGEE FAMILY WORK		
Degree Programme Degree Programme in Social Services		
Tutor(s) KETOLA, Tuija KIISKILÄ, Taja		
Assigned by Jyväskylä City Immigrant Services		
<p>Abstract</p> <p>The purpose of this Bachelor's thesis was to study the child welfare family work done with refugee families by the Jyväskylä City Immigrant Services. The thesis was commissioned by the Jyväskylä City Immigrant Services. The aim of this thesis was to find out what kind of family work was done with refugee families, what supported successful family work, what kind of special features there were in refugee family work and what the challenges in it were. The aim was also to find out how integration to Finnish way of life and encountering people from different cultures was reflected in family work. The study was carried out by interviewing three family workers and three social workers and by using the theme interview method. There were three interviews altogether. The data were analyzed by using content analysis.</p> <p>Based on the interviews, refugee family work seemed to be very similar to working with Finnish families, but the clients' different cultural background and being a refugee made it special. Factors that support the success of family work are early intervention, client involvement, clear information about child welfare and multi-professional cooperation. The greatest challenge concerning family work was opening the concept of the Finnish child welfare system to a client who came from a different culture and had a different native language. In addition, working with interpreters and families with multiple problems were mentioned as challenges. Moreover, the same difficulties seemed to trouble refugee families as other families, such as the lack of commitment to the welfare work process or a negative attitude towards child welfare.</p> <p>The interviewees raised a need to develop early stage support, multi-professional cooperation and peer-support groups for immigrants. Developing family work with the focus on cultural intergration to respond to the needs of the client families was seen important in a multicultural society.</p>		
Keywords child welfare, family work, integration, theme interview based study, refugee, multiculturalism,		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	LASTENSUOJELU JA KOTOUTUMINEN	7
2.1	HAAVAT-hanke	7
2.2	Perhetyö	8
2.2.1	Perhetyö lastensuojelun avohuollon tukitoimena.....	8
2.2.2	Perhetyön lähtökohdat	9
2.2.3	Perhetyön muodot.....	11
2.2.4	Perhetyön etiikka.....	12
2.2.5	Perhetyö tutkimuksessamme	14
2.3	Kiintiöpakolaisuus.....	15
2.3.1	Pakolaisuuden määritelmä	15
2.3.2	Pakolaisuuteen liittyviä riskitekijöitä	15
2.3.3	Pakolaisperheistä.....	17
2.4	Kotoutuminen	19
2.4.1	Kotoutumisen tukeminen	19
2.4.2	Perheen kotoutuminen	21
2.5	Kulttuurien kohtaaminen	23
2.5.1	Kulttuurien kohtaaminen sosiaalialalla	23
2.5.2	Kulttuuriosaamisesta	24
2.5.3	Kulttuurien eroista	28
2.5.4	Kulttuurien välisestä viestinnästä.....	33
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	35
3.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	35
3.2	Aineistonkeruu	35
3.3	Analyysimetodi.....	39
3.4	Tutkimuksen eettiset periaatteet	40
3.5	Tutkimuksen reliabiliteetti	42

	4
3.6 Tutkimuksen validiteetti	42
4 TUTKIMUSTULOKSET.....	44
4.1 Pakolaisperheissä tehtävä perhetyö.....	44
4.1.1 Perhetyön alkaminen ja tarpeet.....	44
4.1.2 Perhetyön tavoitteet	46
4.1.3 Työskentely perheessä.....	47
4.1.4 Pakolaisperhetyön erityispiirteitä.....	48
4.1.5 Pakolaisperhetyössä käytettäviä menetelmiä	50
4.2 Perhetyön onnistumista tukevia tekijöitä	52
4.2.1 Tietoa asiakkaalle ja perhetyöntekijälle	52
4.2.2 Varhainen puuttuminen.....	53
4.2.3 Asiakkaan osallisuus.....	54
4.2.4 Moniammatillinen yhteistyö	56
4.3 Pakolaisperhetyön haasteita	57
4.3.1 Tiedon antamisen haasteet.....	57
4.3.2 Tulkin käytön haasteet	59
4.3.3 Kulttuurien kohtaamisen haasteet.....	60
4.3.4 Tavoitteisiin liittyvät haasteet	62
4.3.5 Haasteet työn toteuttamisessa	64
4.4 Pakolaisperhetyön kehittäminen.....	65
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	68
6 POHDINTA.....	69
6.1 Tutkimuksen toteuttamisesta	69
6.2 Tuloksista.....	71
6.3 Jatkotutkimusaiheita	75
LÄHTEET	77
LIITTEET	84
Liite 1. Teemahaastattelun teemat ja tarkentavat kysymykset.....	84

1 JOHDANTO

Valitsimme työn nimeksi ”Kotouttava ja ohjaava ote pakolaisperhetyössä”, koska koimme, että siinä tiivistyy aineistomme tärkein ydin. Käsitettä kotouttava ja ohjaava perhetyö ei tietääksemme ole määritelty aiemmin, emmekä itsekään koe olevamme siinä määrin asiantuntijoita, että voisimme sen riittävän kattavasti määrittelemään. Tämän vuoksi valitsimme nimeen sanan ”ote” kuvaamaan työtapaa, joka huomioi perheen kotoutumisen perhetyössä. Kotouttava ja ohjaava tarkoittavat toisaalta samaa asiaa, kun kyseessä on maahanmuuttaja-asiakas. Suuri osa maahanmuuttaja-asiakkaan ohjaamisesta on kotouttavaa työtä, vaikka työntekijä ei sitä aina tiedostaisikaan. Jotta lukija ei kokisi ”kotouttavaa otetta” käsitteenä liian vaikeaksi toteuttaa, halusimme sisällyttää myös ohjaamisen osaksi otsikkoa, koska se on helpommin lähestyttävä.

Opinnäytetyömme tavoitteena on tuottaa tietoa monikulttuurisesta perhetyöstä ja niistä tarpeista, joihin sen tulisi vastata. Aiheen valinnan taustalla vaikuttaa se, että Jyväskylä on oma kotipaikkakuntamme ja se vastaanottaa pakolaisia vuosittain 50 henkilöä. Saimme toimeksiantajaksi Jyväskylän Maahanmuuttajapalvelut, joten lähdimme heidän toiveistaan liikkeelle. Heidän asiakaidensa kanssa tehtävä perhetyö on ollut muutoksessa viime vuosina. Aikaisemmin sitä teki maahanmuuttajapalveluiden oma työntekijä, jonka jälkeen palvelua ostettiin Ensi- ja turvakodilta kolmen vuoden ajan, jolloin sitä teki yksi työntekijä. Vuoden 2012 alussa tehdyn kilpailutuksen perusteella perhetyötä tekee tällä hetkellä useampi taho.

Ensi- ja Turvakodin työntekijän tekemästä Malva-perhetyöstä on myös tehty opinnäytetyö tänä vuonna. Tutkimuksessa MALVA-perhetyö(Järkkälä & Kannisto 2012) haastateltiin Malva-perhetyön asiakasperheitä, yhtä Maahan-

muuttajapalveluiden sosiaalityöntekijää sekä Malva-perhetyöntekijää. Meitä kiinnosti erityisesti työntekijöiden kokemus perhetyöstä ja ajatukset sen kehittämisestä. Ajatuksenamme oli saada haastateltavaksi kymmenen henkilöä eri työyhteisöistä ja saada siten monipuolisesti tietoa sekä perhetyöntekijöiltä että sosiaalityöntekijöiltä.

Paikallisen Haavat-hankkeen myötä saimme tilaisuuden olla osana suurempaa hankekokonaisuutta ja tämän vuoksi kiinnitämme huomion vain haavoittuvassa asemassa oleviin kiintiöpakolaisiin, emmekä lähesty aihetta ylipäättään kaikkien maahanmuuttajien näkökulmasta. Samaten työssämme korostuvat perheiden kotoutumisen alkuvaiheessa ilmenevät perhetyön tarpeet, koska pakolaiset ovat Maahanmuuttajapalveluiden asiakkaana yleensä vain kolme vuotta ennen oman asuinalueen palveluiden piiriin siirtymistä.

Oma mielenkiintomme aiheeseen syntyi harjoittelujen ja työkokemuksen kautta maahanmuuttajatyön parissa. Toinen meistä on suuntautunut opinnoissaan varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan ja toinen sosiokulttuuriseen työhön. Tässä opinnäytetyössä pääsimme yhdistämään sekä perhetyön että maahanmuuttajatyön, joten kummankin opinnot yhdistyvät työssä. Työn tietoperustaan halusimme sisällyttää tietoa kotoutumisesta ja kulttuurien kohtaamisesta, koska koimme, että ne vaikuttavat vahvasti pakolaisperhetyön erityispiirteiden taustalla. Käsittelemme jonkin verran myös erilaisia perhe- ja parisuhdekäsityksiä sekä muita kulttuurisia tekijöitä, jotka voivat auttaa paremmin ymmärtämään eri kulttuurista tullutta asiakasta. Tämän prosessin aikana opimme paljon ja saimme uutta näkökulmaa omaan tulevaan työhömmee.

2 LASTENSUOJELU JA KOTOAUTUMINEN

2.1 HAAVAT-hanke

HAAPA-hanke on valtakunnallinen Työ- ja elinkeinoministeriön hanke, jonka tavoitteena on kunnissa tapahtuvan kiintiöpakolaisten vastaanottotyön kehittäminen (TEM 2012). Jyväskylässä jatkuu Euroopan pakolaisrahaston (ERF) rahoittamana toinen HAAPA-hanke vuonna 2012. Vuonna 2011 edellisessä hankkeessa keskityttiin seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten tukemiseen yhteistyössä Tukinaisen kanssa sekä järjestettiin Selkoarki-projektissa yhteiskuntaopetusta haavoittuvassa asemassa oleville kiintiöpakolaisille selkokielellä. Nyt vuoden 2012 hankkeen ”kiintopisteinä” ovat haavoittuvassa asemassa olevat pakolaisnaiset ja -lapset. Tämä opinnäytetyö on osa paikallisen Haavat-projektin monikulttuurisen lastensuojelun kehittämistyötä Jyväskylän kaupungin kanssa. Muita osa-alueita hankkeessa ovat tukiperhemallin rakentaminen maahanmuuttajaperheille sekä toiminnallisen ryhmän toteutus pakolaisperheiden nuorille, mikä lisää valmiuksia kohdata perheen taustaan liittyviä traumoja sekä ymmärrystä omasta itsemääräämisoikeudesta. (Kainulainen, 2012.)

HAAPA-hankkeen kohderyhmä **haavoittuvassa asemassa olevat kiintiöpakolaiset** määritellään seuraavasti:

“-Lapset ja naiset, jotka ovat vaarassa joutua tai ovat joutuneet erityisesti henkisen, ruumiillisen tai seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi.

-Henkilöt, joilla on vakavia terveydenhoitoon liittyviä tarpeita, joihin voidaan vastata ainoastaan uudelleen-sijoittamisen avulla.

-Lapset ja nuoret, jotka voidaan katsoa haavoittuvassa asemassa oleviksi perhetilanteensa vuoksi sekä vailla huoltajaa olevat alaikäiset.” (TEM 2012)

Pakolaisperhetyön ja ylipäänsä monikulttuurisen lastensuojelun kehittäminen on tarpeellista näiden todella haavoittuvassa asemassa olevien perheiden edun kannalta.

2.2 Perhetyö

2.2.1 PERHETYÖ LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TUKITOIMENA

Kaikkien lastensuojelullisten toimenpiteiden taustalla on lastensuojelulaki, jonka ”tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun” (L 417/2007). Lastensuojeluprosessi alkaa siitä, kun lastensuojelullinen huoli tulee sosiaalityöntekijän tietoon. Asian tultua esille työntekijän on arvioitava, onko kyseessä tilanne, jossa on tarvetta kiireellisille lastensuojelutoimenpiteille. Lastensuojeluilmoituksen tai muun yhteydenoton vastaanottamisen jälkeen työntekijän on seitsemän arkipäivän sisällä tehtävä päätös siitä, onko tarvetta jatkotoimenpiteille, eli lastensuojelutarpeen selvitykselle, vai onko kyse sen kaltaisesta asiasta, johon ei tarvitse lastensuojelullisin menetelmin puuttua. Lastensuojeluasiakkuuden voidaan katsoa alkavan silloin, kun asian esille tulemisen jälkeen aloitetaan joko kiireelliset lastensuojelulliset toimenpiteet tai tehdään selvitys lastensuojelun tarpeesta. (L 417/2007, 26§.) Jo lastensuojelutarpeen selvitys siis lasketaan asiakkuuden alkamiseksi, vaikka selvityskeskustelu ei johtaisikaan sen kummempiin jatkotoimenpiteisiin (Missä vaiheessa lastensuojeluprosessia asiakkuus alkaa. 2009.)

Lastensuojelutarpeen selvityksen tekee sosiaalityöntekijä, joka arvioi lapsen kasvuolosuhteita, lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatumahdollisuuksia sekä mahdollisten lastensuojelullisten toimenpiteiden tarvetta. Selvitys tulee tehdä viivyttelämättä ja sen tulisi olla valmis viimeistään kolme kuukautta sen jälkeen, kun lastensuojeluasia on tullut esille. (L 417/2007, 27§.). Lastensuojelussa pyritään ensisijaisesti tarjoamaan tukea

avohuollon toimenpitein, eli toisin sanoen lapsen huostaanotto ja sijaishuolto ovat vaihtoehtoja vasta sitten, kun avohuollon tukitoimet eivät enää riitä. Etusijalla kaikissa tukitoimenpiteissä on aina lapsen etu ja tavoitteena on lapsen myönteisen kehityksen tukeminen, mutta lastensuojelussa tulee myös huomioida lapsen vanhemmat tai muut huoltajat, ja pyrkiä tukemaan heitä kasvatustehtävässään. (Avohuolto. n.d.)

Perhetyö on määritelty yhdeksi lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteistä, jonka tavoitteena on tukea paitsi lasta, myös tämän perhettä. Perhetyön tarpeen arvioi sosiaalityöntekijä, joka vastaa lapsen asioista (L 417/2007, 36§). Kun perhetyötä lähdetään tekemään lastensuojelun avohuollon toimenpiteenä, sen järjestämisestä tulee erikseen tehdä päätös ja työskentelyn tavoitteet on kirjattava asiakassuunnitelmaan (Reijonen n.d.). Myös monikulttuurisuuden huomioiminen lastensuojelussa on määritelty laissa, sillä lastensuojelulain keskeisten periaatteiden mukaan lastensuojelun toimenpiteissä ja ratkaisuissa tulee huomioida asiakkaan kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (L 417/2007, 4§).

2.2.2 PERHETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Käytännössä perhetyö voi olla hyvinkin monimuotoista ja sitä voidaan tehdä erilaisista lähtökohdista. Sen luonne voi olla toisinaan perheelle tarjottua neuvontaa ja ohjausta, kotipalvelua tai tarvittaessa puuttumista vanhempien sellaisiin elämäntapoihin, jotka mahdollisesti vaarantavat lapsen turvallisuutta. Peruslähtökohtana perhetyön aloittamiselle ovat kuitenkin aina perheen omasta elämästä lähtevät tarpeet, olipa kyse sitten lapsen kehitykseen ja kasvatukseen liittyvistä seikoista, elinolojen järjestämisestä, vanhemmuuden tukemisesta tai perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämisestä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.)

Konkreettisesti perhetyö voi siis olla vanhempien tukemista heidän kasvatustehtävässään, keskusteluavun antamista, arjen askareissa tukemista kädestä pitäen tai lapsen hyvinvointia edistävien toimintojen järjestämistä. Perhetyösä yhdistyy usein käytännön apu ja psykososiaalinen tuki. (Reijonen n.d.) Psykososiaalinen tuki on vaikea määritellä, sillä sitä käytetään niin monissa yhteyksissä. Sosiaalialalla se voidaan nähdä työorientaationa, jonka tavoitteena on huomioida asiakas kokonaisvaltaisesti. Asiakkaan psyykkistä hyvinvointia ja toimintakykyä voidaan tukea muun muassa antamalla hänelle tietoa, aineellista ja emotionaalista tukea sekä kiinnittämällä huomiota hänen sosiaalisiin olosuhteisiinsa ja niiden parantamiseen. (Pihlaja 2008, 23; Heiskanen 2009, 35.) Oleellista perhetyön onnistumisen kannalta on se, että työn suunnitelmat ja tavoitteet ovat yhdessä perheen kanssa laadittuja. Tämä myös motivoi ja sitouttaa perheen mukaan työskentelyn eri vaiheisiin. (Reijonen n.d.)

Perhetyön näkökulmasta on tärkeää työskennellä nimenomaan koko perheen kanssa sen sijaan, että keskityttäisiin tukemaan vain yksilöitä. Paraskaan tarjottu tuki ei välttämättä tuo apua, jos perhettä ei huomioida kokonaisuutena ja nähdä sen tiettyjä toimintatapoja mahdollisina ongelmien aiheuttajina. Toisaalta tulisi myös muistaa, että haasteista huolimatta jokaisessa perheessä on myös voimavaroja, jotka voivat tukea perheen turvallisuutta ja hyvinvointia. (Rönkkö & Rytönen 2010, 38.)

Koska perhetyötä tehdään nimenomaan koko perheen kanssa, on työskentelyn kannalta oleellista huomioida perhe kokonaisuutena ja turvata jokaisen perheenjäsen mahdollisuudet osallisuuteen ja ajatuksiensa esille tuomiseen. Etenkin jos kyse on lastensuojelullisesta tarpeesta lähteneestä perhetyöstä, on tärkeää, että lastenkin ääni saadaan kuuluviin. Merja Anis (2008, 95–96) on tutkinut maahanmuuttajalasten osallisuutta sosiaalityön asiakaskeskusteluissa ja analysoinut sitä, millä tavoin työntekijät, vanhemmat ja lapset niissä puhu-

vat sekä millaisessa puhuja-asemassa lapset yleensä ovat asiakaskeskusteluissa. Anis toteaa sekä työntekijöiden että vanhempien pitävän tärkeänä sitä, että lapset ovat mukana asiakastilanteissa. Käytännössä lasten rooliksi kuitenkin muodostuu usein hiljaisena kuuntelijana oleminen ammattilaisten määritelmässä sen, mikä on lapsen etu ja miten perheen tulisi toimia. Lapset kokevat kuitenkin tärkeänä sen, että heidänkin näkemyksiään kuultaisiin ja lasten aktiivinen kuunteleminen olisi myös lastensuojelun ammattilaisen velvollisuus. On pitkälti aikuisten toiminnasta kiinni, millaiset osallistumismahdollisuudet lapsilla asiakastilanteissa on ja kuinka vakavasti heidän sanomisensa otetaan. Erityisesti maahanmuuttajalasten kohdalla oleellista on huomioida erityiskysymykset liittyen kieleen, kulttuuriin ja maahanmuuttajuuteen, ja kuulla lapsia myös näihin liittyvissä asioissa.

2.2.3 PERHETYÖN MUODOT

Perhetyö voidaan jaotella perheen avuntarpeen mukaan kolmeen työmuotoon: ehkäisevään perhetyöhön, kriisiperhetyöhön ja korjaavaan perhetyöhön (Rönkkö & Rytönen 2010, 32–34). Ehkäisevän perhetyön Rönkkö ja Rytönen (2010, 32–33) määrittelevät Heinon, Bergin ja Hurtigin (2000) määritelmän mukaisesti. Ehkäisevän perhetyön pääpaino on varhaisella puuttumisella, jonka tavoitteena on ylläpitää ja lisätä hyvinvointia sekä pienentää niitä riskejä, jotka voisivat vaikeuttaa perhetilannetta. Ehkäisevän perhetyön palveluihin voidaan laskea kuuluvaksi monenlaisia toimintamuotoja aina äitilapsikahviloista erilaisiin harrastusryhmiin, sekä myös lyhytaikaiset, suunnitelmalliset ja tavoitteelliset perhetyön jaksot.

Kriisiperhetyön tavoitteena on antaa tukea silloin, kun perhettä on kohdannut kriisi. Äkilliset muutokset, jotka voivat olla seurausta sairaudesta, taloudellisesta tilanteesta tai onnettomuudesta ovat esimerkkejä tilanteista, joissa perheellä voi olla tarve saada täsmätukea kriisistä selviämiseen. Kriisin alkuvaiheen jälkeen, ja muiden tukitoimien rinnalla, perhetyöllä voidaan tukea per-

hettä pääsemään takaisin arkeen kiinni ja sopeutumaan muuttuneeseen tilanteeseen. (Mts, 33–34.)

Korjaavassa perhetyössä tavoitteena on tukea lapsiperheitä silloin, kun elämäntilanteet ovat vaikeita ja uhkaavat perheenjäsenten turvallisuutta ja hyvinvointia. Yleensä korjaava perhetyö tarkoittaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka alkaa lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemän lähetteen toimesta. Käytännössä korjaava perhetyö voi olla tarvittavien tukitoimien selvittämistä, mahdollisen lastensuojelutarpeen arvioimista, tilanteen pahenemisen estämistä, erilaisia avohuollon tukitoimia sekä jälkihuollon toimenpiteitä, kuten esimerkiksi mahdollisen huostaanoton purkamista. (Mts, 34.)

Käytännössä nämä perhetyön eri muodot eivät välttämättä ole selkeästi omia työmuotojaan, vaan ne voivat limittyä toisiinsa eri tavoin. Yksittäinen työmuoto voi tarkoittaa eri tilanteissa mitä tahansa edellä mainituista perhetyön muodoista ja toisaalta perheen elämäntilanne voi työskentelyn aikanakin muuttua siinä määrin, että ennaltaehkäisevänä alkanut perhetyö voi yhtäkkiä muuttua kriisiperhetyöksi jonkin tapahtuman seurauksena. (Mts, 54-35.) Eri-tyisesti maahanmuuttajaperhetyössä voi olla oleellista keskittyä myös työn ennaltaehkäisevään puoleen, vaikka työ olisikin alkanut korjaavana perhetyönä. Etenkin kotoutumisen alkuvaiheessa olevilla maahanmuuttajilla suurin tuen tarve voi liittyä nimenomaan arjen perusasioihin, ja jos ne tuottavat haasteita, voivat ne johtaa entistä isompiin ongelmiin.

2.2.4 PERHETYÖN ETIIKKA

Sosiaalialan työntekijä voi työssään kohdata tilanteita, joissa hänen on punnittava asioita eettiseltä kannalta. Eettinen arviointi voi esimerkiksi kohdistua itse työhön, käytettäviin työmenetelmiin tai tehtäviin päätöksiin. Perhetyöntekijän kohdalla eettisten periaatteiden arvioiminen voi näkyä tilanteissa, jois-

sa hänen on esimerkiksi pohdittava, mitkä toimintatavat ja ratkaisut edistävät parhaiten perheen hyvinvointia. Vaikeaksi eettisen harkinnan tekee se, että tilanteet eivät välttämättä ole aina niin mustavalkoisen selkeitä, jotta voitaisiin yksiselitteisesti sanoa, mikä on oikein ja mikä on väärin. Kaikkia mahdollisia tilanteita varten ei myöskään ole olemassa yhtä yleispätevää ohjeistusta, jonka mukaan työntekijä voisi toimia, vaan kussakin tilanteessa on toimittava suuntaa antavien periaatteiden ja työlle määriteltyjen arvojen mukaan. (Rönkkö & Rytönen 2010, 47.)

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n ammattieettinen lautakunta on määritellyt neljä periaatetta, joita noudattamalla työssä toteutuvat ihmisarvon ja ihmiselämän arvokkuuden kunnioittaminen. Nämä periaatteet ovat itsemääräämisoikeus, osallistumisoikeus, oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti sekä oikeus yksityisyyteen. (Talentia ry 2009.) Itsemääräämisoikeudella viitataan asiakkaan oikeuteen tehdä itse omat valintansa ja ottaen niistä vastuun. Työntekijän tulee omasta arvomaailmastaan riippumatta tukea ja edistää asiakkaansa itsemääräämisoikeutta niin kauan kun ne eivät uhkaa muiden ihmisten oikeuksia. Osallistumisoikeuden tavoitteena on löytää ja vahvistaa asiakkaan sekä hänen lähiyhteisönsä vahvuuksia, jotka puolestaan lisäävät asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia omaa elämäänsä koskevien päätösten ja toimien suhteen. Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti tarkoittaa sitä, että asiakkaan kaikki elämäalueet otetaan huomioon ja että asiakasta ei nähdä ainoastaan yksilönä, vaan sen lisäksi myös osana perhettä ja ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Asiakkaan oikeus yksityisyyteen toteutuu työntekijän noudattaessa salassapitosäännöksiä sekä kunnioittaessa asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja asiakkaan yksityisyyttä. (Talentia ry 2009.)

Eettisten periaatteiden noudattaminen on toki tärkeä muistaa kaikkien asiakasryhmien kohdalla, mutta pakolaisperheiden kanssa työskenneltäessä ko-

rostuvat kenties tavallistakin enemmän asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja osallistumisoikeuden kunnioittaminen. Toisinaan asiakasperheen kulttuuri, arvot ja normit voivat nimittäin poiketa työntekijän omista siinä määrin, että etenkin päätöksiä tehdessä tulisi pohtia mistä lähtökohdista niitä tehdään ja kuinka paljon työntekijän oma arvomaailma vaikuttaa työskentelyyn ja tehtäviin päätöksiin. Asiakkaan osallisuusmahdollisuuksien kannalta on tärkeää varmistaa, että asiakas saa tarpeeksi tietoa työskentelyn periaatteista ja todella ymmärtää mistä siinä on kyse. Kieli- ja kulttuurierojen vuoksi voi olla tarpeen selittää perusteellisesti ja tulkin kanssa miksi perhetyötä tehdään, mihin sillä pyritään, mitkä ovat työntekijän ja asiakkaan roolit, ja mitkä ovat hänen oikeutensa sosiaalihuollon asiakkaana.

2.2.5 PERHETYÖ TUTKIMUKSESSAMME

Vaikka perhetyöllä voidaan sen laajassa merkityksessä tarkoittaa monenlaisia perheen tueksi suunnattuja palveluja, keskitymme tässä opinnäytetyössämme ensisijaisesti sen kaltaiseen perhetyöhön, joka on oma itsenäinen työmuotonsa määriteltyine tavoitteineen, suunnitelmineen ja menetelmineen, ja jota tekee tehtävään nimetty perhetyöntekijä (Rönkkö & Rytönen 2010, 31). Olemme myös rajanneet tutkimusaihettamme siten, että perehdymme perhetyöhön, jota tehdään kotoutumisvaiheessa olevien kiintiöpakolaisten kanssa, eli toisin sanoen niiden pakolaisten parissa, jotka ovat olleet Suomessa alle kolme vuotta. Lähtökohtana on, että perhetyö on alkanut lastensuojelullisista tarpeista, jolloin siinä painottuu ennen kaikkea korjaava ote.

Lastensuojelullisen huolen taustalla olevat syyt voivat pakolaisperheissä olla moninaiset, aivan kuten minkä tahansa asiakasperheen kohdalla. Haluamme kuitenkin opinnäytetyössämme selvittää mahdollisia pakolaisperhetyöhön liittyviä erityispiirteitä, jotta sitä voitaisiin tulevaisuudessa kehittää tämän kasvavan asiakasryhmän tarpeita paremmin vastaavaksi. On hyvä myös muistaa, että vaikka perhetyö alkaisikin korjaavana toimenpiteenä, siinä olisi

hyvä myös huomioida ennaltaehkäisevän perhetyön mahdolliset tarpeet, jotka pakolaisperheiden kohdalla voivat liittyä esimerkiksi juuri kotoutumisprosessin haasteisiin.

2.3 Kiintiöpakolaisuus

Olemme rajanneet opinnäytetyömme aiheen siten, että keskitymme työssämme kiintiöpakolaisten parissa tehtävään perhetyöhön, emmekä siis varsinaisesti käsittele maahanmuuttajuutta yleisellä tasolla. Toivomme kuitenkin, että valmiin opinnäytetyön tulokset voisivat olla hyödyksi myös laajemmin, antaen eväitä sosiaalialan työntekijöille muutenkin kuin ainoastaan pakolaisten kanssa työskennellessä.

2.3.1 PAKOLAISUUDEN MÄÄRITELMÄ

Pakolainen on henkilö, joka on joutunut jättämään kotimaansa ihmisoikeusrikkomusten, sodan ja levottomuuksien vuoksi, ja jolla olisi todellinen riski joutua vainotuksi kotimaassaan alkuperänsä, kansallisuutensa, yhteiskunnallisen ryhmänsä tai poliittisen mielipiteensä vuoksi. Suomeen saapuu vuosittain tietty määrä pakolaisia, jotka ovat useimmiten tulleet valituiksi suoraan pakolaisleireiltä. Suomen pakolaiskiintiö on viime vuosien ajan ollut 750 ja näille henkilöille YK:n pakolaisjärjestö UNHCR on myöntänyt pakolaisstatuksen, jonka puitteissa heillä on maahantulolupa. (Pakolaisuus n.d.) Jyväskylän kaupunki on vastaanottanut pakolaisia vuodesta 1990 lähtien ja tämän hetkinen vuosittainen kiintiöpakolaisten määrä on 50 (Pöytäkirja 2009).

2.3.2 PAKOLAISUUTEEN LIITTYVIÄ RISKITEKIJÖITÄ

Pakolaisilla on keskimääräistä suurempi riski saada erilaisia mielenterveyden häiriöitä, ja etenkin traumaperäiset oireet ja depressio ovat melko yleisiä. Hoitamattomina mielenterveyshäiriöt voivat tuoda haasteita kotoutumiseen ja hankaloittaa kielen opiskelua, työelämävalmiuksien hankkimista ja sosiaalis-

ten verkostojen luomista. Traumaattiset kokemukset voivat myös näkyä erilaisina perhe-elämän ongelmina. (Halla 2007.) Marja Tiilikainen (2003, 83) viittaa teoksessaan Desjarlaiseen, jonka mukaan naiset, lapset ja vanhuksat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja heillä onkin tavallista suurempi riski saada jälkitraumaattisia oireita. Anita Novitsky (2012) kertoo siitä, miten sota ja sen aiheuttamat traumat voivat vaikuttaa paitsi yksilötasolla, myös perhe-elämään jopa ylisukupolvisesti ja luoda kuilun perheenjäsenten välille. Jos sotaa paenneet vanhemmat ovat menettäneet mahdollisuuden elää aikoinaan huoletonta nuoruutta, heidän voi olla vaikea ymmärtää omaa murrosikäistä lastaan, joka on syntynyt Suomessa ja saanut elää rauhallisissa oloissa. Samoin nuoren on ehkä vaikea ymmärtää vanhempiaan, joiden kokemuksista hän ei kenties tarkalleen tiedä ja jotka vaikuttavat näiden elämään vielä vuosienkin jälkeen.

Syyt mielenterveysongelmien taustalla voivat olla moninaisia. Salo (2011) selittää niiden voivan johtua yksilöllisistä haavoittuvuustekijöistä, suojaavien tekijöiden puutteesta tai ne voivat olla seurausta erilaisista stressi- ja riskitekijöistä, joihin voidaan laskea kuuluvaksi sekä yksittäiset että pitkäaikaiset traumaattiset kokemukset kuten myös ajankohtaiset stressitekijät. Käytännössä nämä voivat tarkoittaa erilaisia kokemuksia aina menneisyydessä tapahtuneista menetyksen ja väkivallan kokemuksista nykyhetkessä koettuun syrjintään. Maahanmuuttajaperheen kriisialtiutta lisää se, että heidän on paitsi sopeuduttava uuteen kulttuuriin, myös läpikäymään psyykkistä sopeutumisprosessia, joka voi olla seurausta menetyskokemuksista sekä erilaisista traumaattisista kokemuksista. Traumaattiset kriisit ovat yksi kriisijaottelun osa-alueista kehityksellisten kriisien ja elämäkriisien ohella, ja erityisesti pakolaisten kohdalla ne ovat melko yleisiä. Salo (2011) viittaa Cardozon ym. (2000) tutkimukseen, jonka mukaan peräti 40 % pakolaisista on kokenut yli seitsemän traumaattista tapahtumaa ja täsmentää Kleijnin, Hovensin ja Rodenburgin (2001) tutkimuksen perusteella, että yleisimpiä niistä ovat olleet kidutus-

kokemukset, hengenvaaralliset tilanteet sekä ystävän tai sukulaisen kuolema. Myös maasta lähtemiseen ja uuteen maahan saapumiseen liittyvät tapahtumat, kuten pakolaisleirillä eläminen, sairaudet, menetykset, väkivalta, rasismi ja sosioekonomisen statuksen lasku voivat aiheuttaa kriisejä. Traumalle tunnusomaista on sen tallentuminen mieleen ja osittain se tallentuu eivätkä kielellisessä muodossa kuten esimerkiksi hajuina, tunteina ja ääninä, eivätkä nämä traumoihin liittyvät tunnelataukset muutu, jos niitä ei aktiivisesti käsitellä. Erityistä traumaattisissa muistoissa on myös se, että toisin kuin tavalliset muistot, ne voivat unohtua lähes kokonaan kunnes jokin tekijä saa ne aktivoitumaan tai sitten henkilö voi elää niitä yhä uudelleen mielessään. (Salo 2011.)

2.3.3 PAKOLAISPERHEISTÄ

On mahdotonta antaa yhtä yleispätevää kuvausta siitä, millaisia pakolaisperheet tyypillisesti ovat, minkälainen on niiden perherakenne tai millaiset ovat perheenjäsenten roolit. Kyse on hyvin heterogeenisestä ryhmästä, joka koostuu erilaisista yksilöistä ja jotka tulevat hyvin erilaisista kulttuuriympäristöistä.

Teoksessa ”Kohtaamisia lapsiperheissä – menetelmiä perhetyöhön” (2010) on yleisellä tasolla kuvailtu monikulttuurisia perheitä, sekä sellaisia tekijöitä, jotka voivat yhdistää ja toisaalta erottaa niitä. Näiden tekijöiden voitaneen katsoa myös koskevan pakolaisperheitä ja antavan käsityksen siitä, miten heterogeenisestä ryhmästä onkaan kyse. Monikulttuurisia perheitä yhdistää toisiinsa kokemus maahanmuutosta, kotoutumisesta ja sen vaikutuksista perhe-elämään. Sen sijaan ”lähtömaa, maahantulosityy, äidinkieli, uskonto, koulutus- ja ammatillinen tausta, perhemuoto ja perheen elämänkaaren vaihe” voivat olla hyvinkin erilaisia eri perheissä. (Vilén, Hansen, Janhunen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Seppänen & Tapio 2010, 19.)

Perheen jatkuvuuden ja toimivuuden kannalta on tärkeää ratkaista kulttuuri-muutokseen liittyviä kysymyksiä. Uuteen maahan saapuminen voi aiheuttaa etenkin alkuvaiheessa perheenjäsenille stressiä, jota perheen tarjoama luonnollinen verkosto voi kuitenkin lieventää tukemalla samalla perheen integroitumista yhteiskuntaan. (Vilén ym. 2010, 19.) Säävälä (2011, 5-6) toteaaakin, että usein valtaväestöön kuuluvien näkökulmasta maahanmuuttajaperhe saattaa näyttäytyä yhtäältä yhteisölliseltä ja perhekeskeiseltä, toisaalta myös ongelmien lähteenä silloin, kun kulttuuriset ristiriidat aiheuttavat mahdollisia konflikteja. Perheenjäsenten omasta näkökulmasta perhe on kuitenkin ennen kaikkea merkittävä tuen ja turvan lähde alun sopeutumisvaiheessa.

Parisuhde ja perheen perustaminen ovat ilmiöinä hyvin yleismaailmallisia; avioliittoja solmitaan ja lapsia synnytetään kaikkialla, missä ihmisyyhteisöjä on olemassa. Parisuhteeseen ja avioliittoon liittyy myös jokaisessa yhteisössä moraalisia normeja, arvostuksia ja erilaisia käyttäytymistapoja, joiden mukaisesti yhteisön jäsenten oletetaan toimivan. Eri yhteiskunnissa ja yhteisöissä on kuitenkin erilaisia näkemyksiä siitä, mikä on avioliiton asema ja kuinka pysyvänä sitä pidetään, sekä millaiset ovat vanhempien ja puolisoitten oikeudet ja velvollisuudet. (Säävälä 2011, 31.)

Sellaisissa yhteisöissä, joissa suvulla on perinteisesti ollut suuri merkitys ihmisille, koko elämä ikään kuin määrittyy sukuverkostoon kuulumisen kautta. Sukuyhteisö on paitsi turvannut yksilöiden hengissä pysymisen ja ollut tärkeä tukiverkko kaikilla elämän osa-alueilla, se on myös ollut koko yhteiskunnallisen toiminnan perusta, jonka kautta esimerkiksi maanomistus, työ ja avunanto ovat järjestyneet. (Säävälä 2011, 31.)

Perhetyön rinnalla voisi olla aiheellista myös keskittyä vanhempien keskinäisen vuorovaikutuksen ja parisuhteen tukemiseen. Anita Novitsky (2009) kirjoittaa siitä, kuinka vanhempien hyvinvoiva parisuhde tarjoaa lapsille hyvän

ja turvallisen kasvualustan ja että maahanmuuttajatyössä tulisikin huomioida ennaltaehkäisevän avioliittotyön mahdollisuudet. Työn haasteeksi voi tosin muodostua se, että eri kulttuureissa käsitykset parisuhteesta ja sen asemasta voivat olla hyvinkin poikkeavat. Parisuhde käsitteenä ei välttämättä edes merkitse kaikissa kulttuureissa mitään, vaan avioliitto on se tukipilari, jolle naisen ja miehen välinen suhde rakentuu, eikä senkään määritelmä ole automaattisesti samanlainen kaikissa kulttuureissa. Tärkeää olisikin kehittää avioliittotyötä sellaiseen suuntaan, että se tarjoaisi tukea myös sellaisille perhekulttuureille, joita Suomessa ei vielä tunneta. (Novitsky, 2009.)

2.4 Kotoutuminen

2.4.1 KOTOUTUMISEN TUKEMINEN

Kotoutuminen on laissa määritelty maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jolla pyritään antamaan ne tiedot ja taidot, joita yhteiskunnassa sekä työelämässä tarvitaan (L 1386/2010). Maahanmuuttajan iästä ja aiemmasta koulutuksesta riippuen näitä tarpeellisia tietoja ja taitoja opitaan Suomessa esimerkiksi opiskelemalla peruskoulussa, kielikurssilla tai toisen asteen koulutuksessa. Myös luku- ja kirjoitustaitoa opetetaan aikuisille, joilla ei oman äidinkielen kirjoitus- ja lukutaito ole vahva. Kielen oppimisen lisäksi moni pakolainen tarvitsee paljon tukea suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen, jotta voi edetä kotoutumispolullaan työelämään.

Kotoutumislaisissa määritellään, että edellä mainitun kotoutumisen tukemisen lisäksi myös maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä tulee tukea (L1386/2010, 3§). Lapsille järjestetään peruskoulussa oman äidinkielen opetusta, jos ryhmään saadaan vähintään neljä oppilasta. Oman äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta ja sitä opetetaan erillisen valtionavustuksen turvin (Opetushallitus 2004). Aikuisia maahanmuuttajia kult-

tuurin ylläpitämisessä tukevat esimerkiksi maahanmuuttajayhdistykset, jotka ovat maahanmuuttajien tukena ja auttavat sopeutumaan uuteen maahan, mutta samalla ne antavat vertaistukea, siinä miten säilyttää omaa kulttuuria toisen kulttuurin keskellä.

Jyväskylässä pakolaisten vastaanottotyötä tehdään maahanmuuttajapalveluissa. Asiakastyötä tekee kolme sosiaalityöntekijää, kolme sosiaaliohjaajaa sekä yksi psykologi ja yksi palveluohjaaja. Tulkki on mukana asiakastapaamisissa aina tarvittaessa, eli maahantulon jälkeen melkein aina, kunnes asiakas oppii suomea. Heti maahantulon jälkeen alkaa alkuopastus arjen eri tilanteissa toimimiseen. Pakolaisasiakkaat pyritään myös mahdollisimman pian ohjaamaan TE-toimiston palveluihin, mistä heidät ohjataan eteenpäin suomen kielen kursseille. Suomen kielen oppiminen edistää parhaiten kotoutumista ja asiakkaan itsenäistä toimimista. Lapset aloittavat joko päiväkodissa tai vastaanotto- luokalla ikätasostaan riippuen ja oppivat siellä vähitellen suomen kielen.

Kotouttamistyötä tehdään pääasiassa siis sosiaalipalveluissa sekä työ- ja elinkeinotoimistossa, jossa laaditaan kotoutumissuunnitelmat. Kotoutumista tuetaan monin keinoin, mutta ei tule unohtaa perheen omien voimavarojen tärkeyttä kotoutumisen onnistumisessa. Olennainen osa kotoutumista on perheen oman arjen muotoutuminen uudelleen ja sosiaalisten verkostojen muodostuminen uudessa ympäristössä. Reet Mammonin(2011, 101) väitöskirjassa on tutkittu kolmen etnisen ryhmän kotoutumisprosessia. Hänen tutkimuksensa maahanmuuttajat kokivat sopeutumista tukevin tekijöinä hyvän suomen kielen taidon ja sen, että maahanmuuttajalle annetaan monipuolisesti tietoa suomalaisesta elämästä sekä koulutuksesta ja työelämästä. Lisäksi maahanmuuttajien mielestä sopeutumista nopeuttaa vuorovaikutus suomalaisten kanssa, suomalaisen kulttuurin ymmärtäminen ja kirjallisuuden lukeminen. (Mammon 2011, 101.)

2.4.2 PERHEEN KOTOUTUMINEN

Maahantulon jälkeiseen elämänvaiheeseen liittyy pakolaisella monenlaisia tunteita ja muutoksia. Akkulturaatioprosessilla tarkoitetaan niitä muutoksia, jotka tapahtuvat "toisen kulttuurin kanssa kosketuksessa olevien ihmisten uskomuksissa, tunteissa, asenteissa, arvoissa, käyttäytymisessä ja samaistumiskuvioissa" ajan kuluessa (Liebkind 2001, 13). Usein puhutaan myös akkulturaatiostressistä, koska suuret elämänmuutokset aiheuttavat luonnollisesti paljon stressiä. Akkulturaatio voidaan nähdä joko vähemmistön sulautumisena valtaväestöön tai vaihtoehtoisesti monikulttuurisuuteen pyrkivänä prosessina (Liebkind 2001, 14). Suomen kotoutumislaisissa (L1386/2010) näkökulma on selkeästi monikulttuurisuutta arvostava.

Perheen voimavarat olisi oleellista huomioida myös työskenneltäessä maahanmuuttajaperheiden parissa, sillä usein maahanmuutto- ja kotoutumistutkimuksissa korostuu ongelmakeskeisesti pelkästään perheiden alttius konflikteille (Rönkkö & Rytönen 2010, 101). Etenkin mediassa saatetaan helposti tuoda esille ainoastaan ääriesimerkkejä maahanmuuttajaperheiden ongelmista, jotka puolestaan luovat vääränlaisia mielikuvia ja pahimmillaan johtavat liioiteltuihin toimenpiteisiin (Rönkkö & Rytönen 2010, 28). Monelle maahanmuuttajalle perhe on kuitenkin se ensisijainen voimavara ja tuen lähde vaikeuksien keskellä, etenkin kotoutumisen alkuvaiheessa, kun uuteen maahan saapuminen ja sopeutuminen ovat mahdollisesti aiheuttaneet stressiä (Säävälä 2011, 6). Ylipäätään tulisi muistaa, että olipa asiakasperhe lähtöisin Suomesta tai jostain muualta, lastensuojelullisiin toimenpiteisiin liittyy aina ongelmia, ja ne ovat ihmisillä ainakin osittain samanlaisia kansallisuudesta riippumatta. Toki osa maahanmuuttajien haasteista on erityisiä ja liittyvät usein törmäyksiin uudessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. (Pitkänen 2005, 4.)

Usein lapset kotoutuvat uuteen maahan nopeammin kuin vanhempansa, joka saattaa aiheuttaa suuriakin mullistuksia perheenjäsenten perinteisissä rooleis-

sa ja vaikuttaa perhedynamiikkaan. Vanhemmat saattavat kokea, että heidän arvovaltansa vanhempina pienenee, mikä puolestaan saa aikaan sen, että uudet suomalaiset tavat alkavat tuntua huonoilta ja perhe pyrkii kääntymään yhä enemmän sisäänpäin pitäen aina vain tiukemmin kiinni omista tavoistaan ja suhtautumalla kielteisesti perhetyöhön ja työntekijän pyrkimyksiin saada aikaan muutosta perheen elämässä.

Säävälä(2011, 31-33) myös kuvaa, miten uusi kulttuuri saattaa aiheuttaa entistä tiukempaa rajoitusta lastenkasvatuksen suhteen ja muuttaa käsitystä omasta kulttuuriperinteestä. Mietimme tähän liittyen esimerkiksi teini-ikäisten maahanmuuttajien sosiaalista elämää ja suomalaisten nuorten vaikutusta heidän käyttäytymiseensä. Suomalaisten nuorten alkoholikokeilut ja seurustelu vastakkaisen sukupuolen kanssa voi aiheuttaa vanhemmissa puolustusreaktion ja tarpeen rajoittaa oman lapsen liikkumista. Kun maahanmuuttaja tulee uuteen maahan hän saattaa helposti takertua oman kulttuurinsa perinteisiin ja toimintamalleihin, sillä ilman niitä hän voi kokea sosiaalisen identiteettinsä heikkenevän (Uusitalo 2009, 24). Tämä voi selittää usein vanhempien haluttomuuden muuttaa ajattelu- ja toimintatapojaan.

Alitolppa-Niitamon(2003, 2) mukaan maahanmuuttaja saa eniten psykososiaalista tukea perheeltään kotoutumisen alkuvaiheessa. Kuitenkin koska vastaanottava yhteiskunta avautuu eri perheenjäsenille eri tahdissa, perheen sisäinen dynamiikka muuttuu ja tästä seurauksena voi olla konflikteja ja perheen yhtenäisyys vähenee. Tähän vaikuttaa myös se, että kotouttamistoimenpiteet ovat hyvin yksilökeskeisiä ja osa perheen jäsenistä voi jäädä niiden ulkopuolelle. Vanhempien auktoriteettiasemaa on tuettava ja vanhemmille on luotava kiinnekohtia uuteen yhteiskuntaan ja heidän ymmärrystään sen arvomaailmasta ja toiminnasta on lisättävä, jotta vanhempien auktoriteettiase- ma ja perheen yhtenäisyys säilyy. Lisäksi vanhemmuuden tukeminen ja maa-

hanmuuttajayhdistysten toiminnan vahvistaminen on muistettava osana kotouttamista. (Mts, 2.)

Räty(2008, 154) korostaa, että lämpimät perhesuhteet ja vanhempien auktoriteettiaseman tukeminen on nuoren etu. Koulun ja muu yhteiskunnan tulisi vahvistaa perheen yhtenäisyyttä, sillä se on syrjinnän ja akkulturaatio-ongelmien vastavoima. Lisäksi perheessä ja etnisessä yhteisössä muodostuva vahva etninen identiteetti vahvistaa lapsen itsetuntoa, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, miten paljon kielteiset elämänkokemukset vaikuttavat tulevaisuudessa mielenterveyteen.(Räty 2008 140, 154) Perhekeskeinen kotouttaminen on siis todella kauaskantoista ennaltaehkäisevää työtä.

Alitolppa-Niitamo (2005, 49)näkee, että kotouttavaa työtä on tarpeen kehittää perheiden tarpeet huomioon ottaen enemmän perhelähtöiseksi. Kotouttamispalveluissa ei juurikaan oteta huomioon kotouttamisen vaikutuksia perheeseen. Maahanmuuttajaperheitä kokonaisuuksina tulisi vahvistaa, jotta ne voisivat tukea omia jäseniään. Perheen tuki on yksilön kotoutumisen onnistumisen kannalta erityisen tärkeää. Hän myös toteaa, että maahanmuuttajien ollessa todella heterogeeninen ryhmä, ei voida järjestää jokaisen tarpeisiin erillispalveluita, vaan olisi pyrittävä kehittämään peruspalveluista joustavia ja kykeneviä palvelemaan monikulttuurisia asiakkaita.(Alitolppa-Niitamo 2005, 49).

2.5 Kulttuurien kohtaaminen

2.5.1 KULTTUURIEN KOHTAAMINEN SOSIAALIALALLA

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista säädetään, että sosiaalityössä on huomioitava myös asiakkaan äidinkieli ja kulttuuritausta (L 812/2000, §4). Asiakkaalla on lain(L 812/2000, §5) mukaan myös oikeus saada selvitys toimenpidevaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista, omista oikeuksista

taan ja velvollisuuksistaan sekä muista merkityksellisistä seikoista hänen asiassa. Asiakkaalle annettava "selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen"(L 812/2000, §5). Tämä tarkoittaa käytännössä pakolaisasiakkaan kohdalla sitä, että lastensuojelun työntekijän tulee selittää tulkin kanssa riittävän selvästi ja tarpeeksi monta kertaa laissa määritellyt asiat sekä varmistaa asiakkaalta, että hän on ymmärtänyt asian oikein. Väärinymmärryksiäkin on tapahtunut ja niinpä maahanmuuttaja-asiakkaat ovat kokeneet, ettei heille ole annettu riittävästi tietoa lastensuojeluprosessista ja sen etenemisestä. Hiitolan ja Heinosen(2009, 43) tutkimuksessa huostaanottotapauksissa osa maahanmuuttajavanhemmista toi valituksessaan ilmi, ettei sosiaalityön prosessia oltu selvennetty heille tarpeeksi: "Valitukset koskivat puutteellista tulkkausta taikka käännösten puuttumisia sekä yleistä ymmärtämättömyyttä sosiaalityön prosessista ja omista oikeuksista."

2.5.2 KULTTUURIOSAAMISESTA

Tässä opinnäytetyössä käsittelemme kulttuuriosaamista monen eri määritelmän kautta ja yritämme löytää yhteyksiä käytäntöön ja miettiä, miten teoria-tietoa voisi soveltaa monikulttuurisessa perhetyössä tai sosiaalityössä ylipää-tään. Kulttuurin ulkopuolella on mahdotonta elää, joten kukin kasvaa kulttuurin vaikutuksen alaisena. Tästä johtuen omaa kulttuuria ei ole aina helppo hahmottaa, mutta toisen kulttuurin läsnäolon tiedostaa paremmin. Se tuntuu monesti myös vieraalta. Kuitenkin monikulttuurista työtä tehdessä on hyvä olla tietoinen kulttuureista ja niiden vaikutuksesta sekä niiden monimuotoisuudesta. Kulttuuri ei koskaan ole yksiulotteinen, eikä samasta kulttuurista tule vain tietynlaisia ihmisiä.

Liisa Uusitalo(2009, 20) määrittelee kulttuurin koostuvan monista eri osateki-jöistä. Kulttuuriosaamisen kannalta keskeisimmät ovat aineeton, aineellinen ja kommunikaation kulttuuri. Kulttuuriin sisältyvät aineettomat kollektiiviset

käsitteet, kuten arvot, normit, eettiset periaatteet ja perinteet. On myös olemassa aineellista kulttuuria, kuten rakennukset, esineistö, tekniikka ja ympäristö sekä niihin liittyvä symboliikka. Lisäksi kieli ja kommunikaatio ovat olennainen osa kulttuuria. Kun henkilö työskentelee alalla, jossa kulttuurien väliset kohtaamiset ovat osa työtä, tulee hänen tiedostaa nämä eri kulttuuriosaamisen osa-alueet ja huomioida ne suunnitellessaan työtään ja asettaessaan sille tavoitteita. (Uusitalo 2009, 20.)

Kulttuurisen kompetenssin Stordahl (2007, 14) määrittelee "tieto-, toiminta- ja arvoperustaksi, jonka omaksumme kasvaessamme tiettyyn kulttuuriin. Se antaa valmiudet osallistua tietyllä tavalla arvo-orientoituneeseen kulttuuriin ympäristöön." Maahanmuuttajatyössä voikin ajatella, että esimerkiksi asiakkaan kanssa samasta kulttuuriympäristöstä tulevalta tulkilla on juuri tätä kulttuurista kompetenssia enemmän verrattuna suomalaiseen työntekijään.

Kaikkosen (2004, 146-150) mukaan empatiakyky, perspektiivin vaihtokyky, reflektiokyky, vuorovaikutuskyky, monitulkintaisuuden sietokyky, kunnioittamisen kyky ja eettisyyden kyky muodostavat kaikki yhdessä **kulttuurien välisen kompetenssin**. Näiden kykyjen hankkiminen ja harjoittaminen ei ole lyhyt prosessi. On tavallista, että aloittaessaan maahanmuuttajatyön sosiaalialan ammattilainenkin huomaa omien ennakkoluulojensa tai ajatusmaailmansa vaikutuksen asiakastyöhön toisella tavalla kuin suomalaisten kanssa työskennellessä. Itsereflektio omasta työstä ja asenteista on tärkeää oman työn kehittämisen kannalta. Edellä oleva Kaikkosen määritelmä kuvaakin hyvin, miten paljon kulttuurien väliseen toimintaan liittyy.

Näreen (2007, sit. Honkanen 2010, 16-17) mukaan **kulttuurisensitiivisyys** voidaan ymmärtää pyrkimyksenä tunnistaa ja kunnioittaa toisen kulttuurin omasta kulttuurista poikkeavia piirteitä. Kulttuurisensitiivisellä otteella voidaan yrittää kuunnella kulttuuria, jota ei tunne kunnolla ja sen tavoitteena on

vuorovaikutus kulttuurien välillä (Näre 2007, sit. Honkanen 2010, 16-17). Tarkoitus ei siis ole, että työntekijä tietäisi jokaisen asiakkaan kulttuurista paljon ja osaisi ottaa huomioon jo etukäteen mahdolliset kulttuurin vaikutukset, vaan se, että hän olisi avoin asiakkaan kulttuuria kohtaan ja kunnioittaisi sitä. Kulttuurien eroista voi tarvittaessa keskustella asiakkaan kanssa ja tällöin hän voi tuoda esiin ne asiat, jotka itse kokee vaikeana suomalaisten kanssa toimimisessa.

Englanninkielisessä kirjallisuudessa kulttuuriosaamiseen viitataan muun muassa **cultural competence** tai **ethnic competence** -termeillä (NASW 2001, Rice 2007). Suomessa Stordahl (2007) puolestaan käyttää termiä **kulttuurinen ymmärrys**, jota hän kuvaa *”tiedoksi, joka antaa valmiuksia työskennellä analyttisesti kanssaihmiesten ongelmien parissa sekä yksi- että monikulttuurisessa ympäristössä”*. Stordahlin määritelmässä hyvää on se, että huomioidaan kulttuurisen ymmärryksen tärkeys myös yksikulttuurisessa ympäristössä. Kulttuuri voidaan määritellä vaihtelevasti. Jossain tapauksissa se määritellään laajasti kansainvälisenä, puhutaan esimerkiksi länsimaisesta kulttuurista, tai joskus voidaan puhua jopa perhekulttuureista, jolloin nähdään että jokaisessa perheessä on oma dynaaminen pienoiskulttuuri. Tätäkin voi pohtia asiakasperheiden kohdalla, onko kyse jostain suuremmasta kulttuuri-ilmiöstä vai vain kyseisen perheen toimintatavasta.

USA:n kansallisen sosiaalityöntekijöiden järjestön NASW:n mukaan viisi tärkeintä asiaa, jotka edistävät **kulttuuriosaamista** ovat:

1. Erilaisuuden arvostaminen
2. Kyky arvioida omaa kulttuuriaan
3. Eri kulttuurien dynaamisuuden tiedostaminen tilanteissa, joissa kulttuurit kohtaavat (tieto siitä, että kulttuurit muuntuvat ja päivittyvät jatkuvasti uudelleen)
4. Kulttuuritietämyksen vakiinnuttaminen osaksi toimintaa

5.Sellaisten ohjelmien ja palveluiden kehittäminen, joissa näkyy eri kulttuuri-
en välisen ja niiden sisäisen monimuotoisuuden ymmärrys. (NASW 2001, 12.)

On ymmärrettävää, että USA:ssa, missä monikulttuurisuus on ollut ajankoh-
taista paljon pidempään on kiinnitetty jo enemmän huomiota kulttuuriosaa-
misen edistämiseen. Heillä korostuu enemmän näkemys, että ammattilaisilla
tulisi olla tietoa eri kulttuureista, jotta monikulttuurista väestöä kyettäisiin
palvelemaan paremmin. Suomessa ehkä enemmänkin pyritään tällä hetkellä
luomaan erillispalveluita, jotka palvelevat maahanmuuttajia ja joihin keskittyy
monikulttuurisuusosaaminen. Myös kulttuurien muuttuminen aiheuttaa omat
haasteensa. USA:ssa on useammanpolven maahanmuuttajia ja eri kulttuurit
ovat vahvasti sekoittuneet toisiinsa. Sellaisessa ympäristössä tieto asiakkaan
etnisestä taustasta voi muuttua hyvinkin vähäpätöiseksi seikaksi asiakastyön
kannalta, jos asiakkaan kulttuuritausta on kovin moninainen ja yhden kult-
tuurin korostaminen

Gallegos (1982) käyttää *cultural competence* termin sijaan *ethnic competence*
termiä. Hänen kuvaa "etnistä osaamista" yhdistelmänä menetelmiä ja toimin-
taa, joiden avulla hankitaan kulttuurisesti olennaista ymmärrystä vähemmis-
töasiakkaiden ongelmista sekä keinoja, joilla tätä ymmärrystä voidaan hyö-
dyntää kulttuurisensitiivisemmän asiakastyön kehittämisessä (Gallegos 1982,
s.4, sit. Rice 2007, s.626). Tässä Gallegosin määritelmässä korostuu ongelmien
kulttuurisidonnaisuus, mikä puolestaan on erilainen ajatusmalli kulttuu-
riosaamisesta. Ei kuitenkaan mielestämme tule olettaa koskaan, että ongelma
johtuu kulttuurista, vaan tärkeää on lähteä pohtimaan kulttuurin vaikutusta
asiakkaan tapaan käsitellä ongelmaa. Ehkä kulttuurin vuoksi asiakas ei näe
ongelmaa, mutta toki kokee sen negatiiviset seuraukset. Ehkä tällöin tulisi
lähestyä asiaa muusta kuin ongelman näkökulmasta ja yrittää saada asiakas
löytämään jotain johon hän voi vaikuttaa parantaakseen tilannetta ja motivoi-
tua sen kautta.

Kulttuuritieto voi auttaa ymmärtämään asiakkaan tilannetta paremmin ja näin voidaan saada uusi näkökulma työskentelyyn. Asiakkaan ymmärtäminen kulttuurin kautta voi osaltaan avata ymmärryksen toiseenkin suuntaan, jos työntekijä osaa selittää omaa toimintaansa siten, että selittää asiakkaalle toiminnan yhtymäkohtia suomalaiseen kulttuuriin. Näin asiakkaan voi olla helpompi ymmärtää työntekijän näkökulmaa, jos työntekijä selittää myös itse oman kulttuurinsa vaikutusta omaan toimintaansa.

2.5.3 KULTTUURIEN EROISTA

Kulttuureista johtuvia eroja huomaamme melko helposti ihmisten käytöksessä, mutta emme aina välttämättä käsitä niiden johtuvan kulttuurista. Käsittelemme tässä hyvin suppeasti Hofsteden kulttuurimallia, joka kuvaa kulttuuri-eroja viidessä eri osa-alueessa. Lisäksi pohdimme hieman erilaisia aikakäsitteitä ja niiden vaikutusta tavoitteiden asettamiseen sekä kulttuurin vaikutusta viestintään.

Hofsteden kulttuurimalli

Gert Hofstede on kirjoittanut paljon kulttuureista ja niiden eroavaisuuksista toisiinsa verrattuna. Hän on tutkimuksensa perusteella muodostanut kulttuurimallin, jonka avulla kulttuureja voidaan arvioida. Hän on havainnut kulttuureissa olevan selkeästi viisi dimensiota eli ulottuvuutta, joissa kulttuurit eroavat toisistaan, kun niitä vertaa keskenään. Nämä ulottuvuudet ovat seuraavat:

1. Valtaetäisyys

Korkean valtaetäisyyden kulttuureissa epätasa-arvoa vallassa pidetään tavallisena ja vallan määrä jakaa ihmiset erilaisiin tasoihin. Valtaa ja varakkuutta ei tarvitse peitellä ja korruptio on yleisempää. Korkean valtaetäisyyden maita

ovat esim. monet Afrikan ja Aasian maat, Ranska ja Espanja. Matalan valtaetäisyyden maita ovat esim. USA, Iso-Britannia, Hollanti ja Pohjoismaat. (Hofstede 2005, 39-63.)

Suomessa tämä matala valtaetäisyys käytännössä näkyy esimerkiksi siten, että harvoissa tilanteissa teititellään, ihmisarvoon ei vaikuta ihmisen valta suhteessa muihin ja korruptio on vähäistä. Varakkuuden suhteen vallitsee tietynlainen vaatimattomuus, eli omaa varakkuutta ei yleensä korosteta

2. Individualismi/kollektivismi

Kulttuurit ovat yleensä joko yhteisöllisyyteen perustuvia tai yksilöllisyyttä korostavia. Individualistisessa kulttuurissa jokainen on vastuussa itsestään ja vain ydinperheestään ja yksilön menestyminen perustuu hänen omiin saavutuksiinsa (esim. koulutus, pitkä työura). Kollektiivisissa kulttuureissa yhteisö huolehtii omista jäsenistään. Usein yhteisöön kuulutaan jo syntymästä lähtien ja sille ollaan uskollisia koko elämä. Yksilöllisiä maita ovat esim. Pohjoismaat, Ranska, USA. Kollektiivisiä maita puolestaan ovat esim. Pakistan, monet Länsi-Afrikan ja Aasian maat. (Mts, 76-81, 83)

Suomessa individualismi voi näkyä esim. siten, että perheessä jokaisella on omat käyttörahat, yksilöt tekevät itsenäisiä päätöksiä, eikä esim. vanhempien suostumusta tarvita avioliittoon. Kollektiivisen kulttuurin perheessä vanhempien sekä suvun mielipiteen merkitys on suuri ja yhdessä vietetään paljon aikaa. Eroja yhteisö- ja yksilökulttuureiden välillä voidaan havaita myös ajattelumalleissa, jotka voivat olla velvoite- tai oikeussuuntautuneita. Siinä missä yksilökulttuurissa ihminen toimii useimmiten sillä periaatteella, että hän itse on vastuussa omista päätöksistään, yhteisökulttuureissa korostuvat yksilön velvollisuudet sukuaan kohtaan ja erityisesti sen vanhemmille jäsenille osoitettu kuuliaisuus. (Säävälä 2011, 32)

Kun pakolainen saapuu yhteisökulttuurista yksilökulttuuriin Suomeen, saattaa tukiverkoston yhtäkkinen kutistuminen oman ydinperheen kokoiseksi tuntua suurelta mullistukselta. Monen maahanmuuttajan kohdalla transnationaalisilla, eli valtiorajat ylittävillä, perhesuhteilla saattaakin olla suuri merkitys heidän arjessaan, eikä pitkäkään välimatka välttämättä heikennä sitä tunnetta, että perheeseen kuuluvat edelleen myös ne suvun jäsenet, jotka ovat jääneet kotimaahan asumaan. Internetin ja puhelimen välityksellä saadut neuvot ja tuki voivat olla perheelle hyvinkin tärkeä voimavara erityisesti ongelmatilanteissa. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 402.)

3. Maskuliinisuus/feminiinisyys

Maskuliinisessa kulttuurissa emotionaaliset sukupuoliroolit ovat hyvin erilaiset: Miesten odotetaan olevan järkkymättömiä, itsevarmoja, kunnian himoisia ja keskittyvän materiaalisen hyvän hankkimiseen. Naisen puolestaan odotetaan olevan vaatimattomia, helliä ja keskittyvän enemmän elämän laatuun, kuten ihmissuhteiden ylläpitoon ja hoivaamiseen. Pohjoismaat ovat feminiinisiä, tosin Suomi niistä vähiten. Maskuliinisia maita ovat esim. Japani, Etelä-Afrikka ja monet arabimaat. Feminiinisessä kulttuurissa edellämainitut sukupuoliroolit eivät ole niin selkeitä ja molemmilla sukupuolilla on hyväksyttyä olla sekä feminiinisiä että maskuliinisia piirteitä. (Hofstede 2005, 120; 128-129; 131)

Feminiinisyys suomalaisessa kulttuurissa ilmenee esimerkiksi siten, että myös isät hoivaavat lapsia ja ottavat isyysvapaita töistä. Samaten miehet tekevät myös kotitöitä, jotka ennen perinteisesti olivat naisten tehtäviä. Suomessa naiset saivat äänioikeuden varhaisessa vaiheessa ja meillä on ollut myös naispresidentti vallassa. Myös lasten kasvatuksessa on alettu puhua yhä enemmän sukupuolisensitiivisyydestä ja siitä kasvatammeko huomaamatta "villejä poikia" ja "tunnollisia tyttöjä" päiväkodeissa ja kouluissa (Paumo, 2011).

4. Epävarmuuden sieto

Kulttuureissa joissa on matala epävarmuuden sieto, koetaan enemmän stressiä ja tarvitaan ennakoitavuutta. Halutaan kirjoitettuja ja kirjoittamattomia sääntöjä. Epävarmuutta siedetään hyvin esim. Pohjoismaissa ja Etelä-Afrikassa ja Itä-Afrikassa, Länsi-Afrikassa, Iranissa. Perheessä kulttuurin suhtautuminen epävarmuuteen näkyy esimerkiksi siinä, mitä pidetään lapsen kannalta turvallisena ja puhtaana. Lapset kokevat helpommin itsensä syylliseksi tai syntiseksi, kulttuurissa, jossa epävarmuutta vältellään vahvasti. Myös ksenofobiaa ilmenee jossain määrin näissä kulttuureissa enemmän: "Mikä on vierasta, on vaarallista". Lapsille asetetaan tiukat säännöt. Kulttuureissa, joissa epävarmuutta siedetään paremmin, kuva maailmasta on puolestaan enemmän hyväntahtoinen ja uusien asioiden kokeilu ja riskien otto on rohkaistavaa. Uusiin asioihin suhtaudutaan enemmän uteliaisuudella kuin pelolla. (Hofstede 2005, 169;174-176.)

5. Aikaorientaatio

Kulttuurit eroavat toisistaan myös aikaorientaatiossa. Osa kulttuureista on suuntautunut enemmän tulevaisuuteen eli asioita ajatellaan pitkällä tähtäimellä eteenpäin. Toisissa kulttuureissa taas korostuu menneisyys ja nykyhetken merkitys. Pitkän aikaorientaation kulttuureissa vaalitaan hyveitä, joilla pyritään saamaan tulevaisuudessa itselle jonkinlainen palkkio. Näitä hyveitä ovat esimerkiksi pitkäjänteisyys ja säästäväisyys. Puolestaan lyhyen aikaorientaation kulttuureissa keskitytään hyveisiin, jotka liittyvät menneeseen tai nykyhetkeen. Näissä kulttuureissa tärkeää on perinteiden kunnioittaminen, kasvojen säilyttäminen ja sosiaalisten velvollisuuksien täyttäminen. (Mts. 210.)

Pitkän orientaation kulttuurin maita ovat esimerkiksi Itä-Aasian Kiina ja Japani. Hofsteden tutkimuksissa aikaorientaation vaikutuksista perhe-elämään on huomattu, että pitkän orientaation kulttuureissa avioliitto on enemmänkin käytännöllinen sopimus kuin moraalinen sopimus, äitien oletetaan huolehti-

van alle kouluikäisistä lapsistaan itse, lapsia palkitaan koulumenestyksestä ja lapsille opetetaan säästävyyttä. (Mts. 217.)

Lyhyen aikaorientaation kulttuureja on esimerkiksi Afrikassa ja Lähi-Idässä. Näissä kulttuureissa pyritään yksimielisyyteen, kun taas pitkän aikaorientaation kulttuureissa erimielisyyttä ei pidetä huonona asiana. Lisäksi nöyryys koetaan enemmän naisten ominaisuutena, eikä molempien sukupuolten piirteinä, kuten kuin pitkän aikaorientaation kulttuureissa. Lyhyen orientaation kulttuurissa pieniä lapsia voi hoitaa yhtä hyvin myös joku muu kuin oma äiti ja lapset voivat saada lahjoja rakkauden osoituksena ja hauskanpidon vuoksi, eikä vain palkkioksi. (Mts. 217, 232.)

Tavoitteet ja aikakäsitys

Pitkän ja lyhyen aikaorientaation lisäksi aikakäsitystä voidaan jakaa sykliseen eli kehälliseen ja lineaariseen eli janamaiseen. Syklinen aikakäsitys on ollut aiemmin ihmiselle luonnollinen. Teollistumisen myötä aikakäsitys on muuttunut lineaarisempaan suuntaan. Kellosta ja kalenterista on tullut tärkeämpi ajan mittari kuin auringon valosta tai sääilmiöistä. Länsimaissa ei olla enää niin riippuvaisia ajan syklisyydestä. Päivät voi nukkua ja yöt työskennellä keinovalaistuksen avulla. Talven kylmyys tai kesän kuumuus eivät haittaa työntekoa ilmastoitujen sisätilojen myötä. Lineaarisen aikakäsityksen omaavan ihmisen on vaikea hyväksyä ajan epämääräisyyttä, jotka ovat luonnollisen kehällisen aikakäsityksen seurausta. (Kaikkonen 2004, 29-33.)

Voikin miettiä, että miten hankalaa pakolaiselle voi olla sopeutua yhtäkkiä lineaariseen aikakäsitykseen, jossa numerot kellossa ja kalenterissa sanelevat enemmän kuin ympäröivä luonto. Samaten valoisuusjaksot ja vuodenaajat Suomessa ovat aivan erilaiset kuin Afrikassa tai Lähi-idässä. Tätä muutosta voi yrittää hahmottaa, jos kuvittelee, miten sopeutuminen sujuisi, jos muuttai-

si itse noille alueille, heittäisi kalenterin ja kellon pois ja yrittäisi elää luonnollisen aikakäsityksen tahtiin.

Tavoitteita asettaessa aikakäsityksellä on suuri merkitys. Jos asiakas ja työntekijä hahmottavat ajan täysin eri tavalla voi heillä olla vaikeuksia löytää yhteisiä tavoitteita. Asiakkaalla ei ehkä ole taipumusta ajatella asioita niin pitkälle tulevaisuuteen tai ylipäättään sellaista maailmankuvaa, että hän tavoitteellisella toiminnalla voi saada aikaan muutosta tietyn ajan kuluessa. Työntekijän voi tulkita tämän asiakkaan sitoutumattomuutena tai muuna välinpitämättömyytenä. Asiakkaalla voi olla enemmänkin se käsitys, että menneisyys ja nykyhetki on oleellisempaa kuin tulevaisuuden suunnittelu.

2.5.4 KULTTUURIEN VÄLISESTÄ VIESTINNÄSTÄ

Kun työskentelee eri kulttuurista tulevien ihmisten kanssa, on hyvä tiedostaa viestintään liittyviä haasteita. Puheen rytmi voi olla erilainen, joten jos henkilö kokee, että hänet jatkuvasti keskeytetään, se voi johtua siitä, että toinen tulkitsee hänen pitkän taukonsa lopettamisen merkiksi. Keskustellessa taustalla on aina paljon oletuksia. Käytämme niitä sanoja, joita oletamme toisen ymmärtävän samalla tavalla kuin me. Kuitenkin eri kulttuurin edustajilla on hyvin erilaiset kokemusmaailmat. (Räty 2002, 66.) Wellros(1994, 103) käyttääkin esimerkkinä sanojen kulttuurisidonnaisista assosiaatioista eläimiä: ”Eri maiden lapset voivat suhtautua esimerkiksi sanaan ”koira” täysin eri tavoin. Jonkun assosiaatio on ”herttainen ja suloinen”. Joku toinen ajattelee ”likainen ja saastainen”, kolmas voi ajatella, ”aika hyvää”. Porsas-sana voi aiheuttaa yhtälailla vaihtelevia reaktioita. Voi käydä niin että jotkut lapset ajattelevat ”herttainen, vaikka likainen, mutta aika hyvää”.

Viestintä voi olla asia- tai kontekstikeskeistä kulttuurista riippuen. Suomalaisessa asiakaskeisessä kulttuurissa on tärkeintä se, mitä sanotaan ja ajalla, paikalla tai oheisella sanattomalla viestinnällä ei ole niin suurta merkitystä. Kon-

tekstikeskeisessä kulttuurissa kuitenkin kiinnitetään enemmän huomiota siihen kuka puhuu, missä tilanteessa ja tukeeko sanaton viestintä sanallista viestiä. (Novitsky 2011.) Suomalaisten viestintä on usein melko eleetöntä, asiakas voi jopa kummastuttaa välillä ristiriita työntekijän sanattomassa ja kielellisessä viestinnässä. Jos työntekijä on todella pettynyt asiakkaan toimintaan, mutta puhuessaan tästä on rauhallinen eikä ilmehdi suuremmin voi asiakas tulkita, että työntekijä ei tosissaan ole sitä mieltä, mitä hän sanoo.

Toisaalta suomalaiset ovat myös suoria ja menevät asiaan nopeasti. Meitä voi tuskastuttaa asiakkaan tapa puhua asian ympärillä menemättä siihen tai hänen puheensa epämääräisyys. Emme ehkä ymmärrä hänen käyttämiään vertauskuvia tai koemme muuten tarvetta selventää mitä hän oikein tarkoittaa. Se onkin tärkeää, että jos ei ymmärrä, pyytää asiakasta selittämään uudestaan. Ei kuitenkaan saisi ärsyntyä erilaisista tavoista ilmaista asioista. (Räty 2002, 66-69.)

Selkokielen käyttöön tulee panostaa maahanmuuttajien kanssa puhuttaessa ja myös kirjoitettaessa heille tarkoitettuja kirjallisia tekstejä. Puhekielessä on paljon ilmiöitä, joita vasta kieltä opettelevan on vaikea ymmärtää. Esimerkiksi jos käyttää ajanmääritteenä sanaparia "aina joskus" suomalainen tietää mitä se tarkoittaa, mutta maahanmuuttajalle viesti on ristiriitainen. Sama toistuu myös jos vastaa kysymykseen "ei kyllä voi". Myös positiivista adjektiivia vahvistetaan usein negatiivisella sanalla, esimerkiksi "hirveän/kauhean hyvä". Tästä voi olla vaikea saada selvää mitä oikein puhuja tarkoittaa.

Kirjalliseen tekstiin liittyy myös suomalaisilla arvomerkitys. Kun asia on painettu paperille, se on tärkeä, esimerkiksi kirjallinen sopimus on parempi kuin suullinen. Joissakin kulttuureissa suulliset sopimukset merkitsevät yhtä paljon tai enemmän kuin kirjalliset sopimukset.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää millaista perhetyötä pakolaisperheissä tehdään Jyväskylän alueella, millaisia erityispiirteitä työhön liittyy, mitkä tekijät tukevat sen onnistumista ja mitkä puolestaan tekevät siitä haastavaa. Halusimme myös selvittää millaisia kehitystarpeita pakolaisperhetyöhön liittyy, jotta sitä voitaisiin mahdollisesti jatkossa kehittää paremmin tarpeita vastaavaksi. Kun tutkimuksen tavoite oli kirkaana mielessä, muotoutuivat tutkimuskysymyksetkin melko luontevasti sen pohjalta. Päädyimme neljään tutkimuskysymykseen, joiden ajattelimme vastaavan hyvin niihin tavoitteisiin, joita tutkimuksellemme olimme asettaneet. Tutkimuskysymykset olivat seuraavanlaiset:

1. Millaista perhetyötä pakolaisperheissä tehdään?
2. Mitkä tekijät tukevat perhetyön onnistumista?
3. Millaisia haasteita pakolaisperhetyöhön liittyy?
4. Miten pakolaisperhetyötä voisi kehittää?

3.2 Aineistonkeruu

Valitsimme opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelmäksi kvalitatiivisen, puolistrukturoidun teemahaastattelun, sillä koimme sen sopivimmaksi menetelmäksi saada mahdollisimman kattavia vastauksia tutkimuskysymyksiimme ja tietoa perhetyön käytännöstä. Haastattelun tarkoituksenmukaisuutta opinnäytetyömme kannalta puolsivat myös seikat, jotka Hirsjärvi ja Hurme (2000,

36) mainitsevat teoksessaan. Heidän mukaansa henkilöiden motivoiminen on haastattelutilanteissa helpompaa kuin kyselylomakkeen kautta ja lisäksi haastattelutilanne sallii tietynlaista joustoa ja mahdollisuuden täsmentää kysymyksiä tarvittaessa. Haastattelun aikana voidaan myös saada kuvaavia esimerkkejä, jonka koimme tärkeänä tutkimusaiheemme kannalta. Halusimme saada nimenomaan esimerkkejä ja kokemuksia käytännön työstä, joista olisi kenties ollut vaikea kirjoittaa kattavasti kyselylomakkeeseen.

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa keskustelu etenee teemojen, ei niinkään yksityiskohtaisten kysymysten varassa, joka mahdollistaa sen, että haastatteluun osallistuvat saavat äänensä paremmin kuuluviin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Halusimme toteuttaa tutkimuksemme yksilöhaastattelujen sijaan ryhmähaastatteluina, sillä niissä korostuu keskustelevuus, jota pidimme tärkeänä aiheemme kannalta. Keskustelevat ryhmähaastattelut antavat osallistujille mahdollisuuden kommentoida aiheita spontaanisti ja tuottaa samalla monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Ryhmähaastattelussa haastattelijan tehtävänä on enemmänkin huolehtia siitä, että keskustelu pysyy annetuissa teemoissa ja että jokaisella osallistujalla on mahdollisuus osallistua keskusteluun, ei niinkään haastatella ryhmää sanan varsinaisessa merkityksessä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 61.)

Kun aineistonkeruumenetelmäksi oli vahvistunut haastattelu, kiinnitimme paljon huomiota haastattelukysymyksiä laatimiseen. Vaikka teimme teemahaastattelut ilman varsinaista kysymysrunkoa, valmistelimme joitakin tärkeitä apukysymyksiä jokaisesta aiheesta, siltä varalta, että haastateltavilla olisi vaikeaa pelkkien teemojen perusteella saada keskustelua aikaiseksi. Näitä kysymyksiä laatiessamme yritimme olla johdattelematta haastateltavia vastaamaan tietyllä tavalla. Tavoitteena oli kysymyksiä avulla vain ohjata haastattelun kulkua siten, että keskustelu pysyisi annetuissa teemoissa. Aivan alkuvaiheessa tutustuimme useisiin monikulttuurista sosiaalityötä käsitteleviin

tutkimuksiin ja niissä käytettyihin kyselypohjiin sekä haastattelurunkoihin (Heikkilä-Daskalopoulos 2008, Ikäläinen ym. 2003, Uusimäki 2005). Emme kuitenkaan käyttäneet haastatteluissa näistä lainattuja valmiita kysymyksiä, mutta niihin tutustumalla orientoiduimme aiheeseen ja kysymysten laatimiseen.

Koska halusimme tietoa perhetyöstä eri näkökulmista, kutsuimme haastateltaviksi sekä perhetyöntekijöitä että sosiaalityöntekijöitä. Päätimme järjestää haastattelut siten, että haastattelimme sosiaalityöntekijät ja perhetyöntekijät erikseen omissa haastatteluissaan, sillä uskoimme saman ammattiryhmän edustajien saavan keskenään parhaiten keskustelua aikaiseksi ja pystyvän siten vaivattomammin jakamaan kokemuksiaan annetuista teemoista. Erään perhetyöntekijän aikataulujen vuoksi päädyimme kuitenkin järjestämään erikseen vielä yhden yksilöhaastattelun, sillä muutoin haastateltavien kokonaisuus tutkimuksessamme olisi jäänyt mielestämme liian pieneksi. Toisin sanoen järjestimme siis yhden ryhmä-, pari- ja yksilöhaastattelun. Emme halua tuoda esiin tarkempia tietoja haastateltavista, koska haluamme yrittää mahdollisimman paljon säilyttää heidän anonymiteettiään. Haastateltavat olivat kaiken kaikkiaan kolmesta eri työyhteisöstä. Kaikki kolme haastattelua nauhoitettiin. Lisäksi kahden ja kolmen hengen haastattelut videoitiin, jotta litterointi helpottuisi siinä tapauksessa, että emme saisi nauhoituksesta selvää siitä kuka puhuu.

Ensimmäisenä toteutimme kahden perhetyöntekijän haastattelun toisen perhetyöntekijän työpaikalla. Haastattelutilanne oli tunnelmaltaan melko rento ja koimme, että työntekijät alkoivat puhua helposti, vaikka he eivät kovin hyvin tunteneet toisiaan entuudestaan. Kahden hengen haastattelu ei tietenkään edennyt yhtä keskustelevasti kuin olimme toivoneet alun perin ryhmähaastattelujen etenevän. Esitimme joitakin tarkentavia kysymyksiä vasta sitten kun haastateltavat olivat jakaneet ensimmäiset ajatuksensa teemasta. Haastatelta-

vat kommentoivat kuitenkin hyvin toistensa vastauksia. Välillä he tukivat toisen mielipidettä ja usein myös toisella perhetyöntekijällä oli toisenlainen näkökulma asiaan kerrottavana. Perhetyöntekijät puhuivat paljon asiakasesimerkkien kautta työstään ja toivat käytännön kokemuksiaan esille puheessaan. Parihaastattelun kesto oli noin tunti.

Toiseen haastatteluun saimme kolme sosiaalityöntekijää ja haastattelutilanne eteni huomattavasti enemmän työntekijöiden oman keskustelun tahtiin. Pyrimme kaikissa kolmessa haastattelussa antamaan haastateltaville aikaa miettiä ja vastata, emmekä kiirehtineet esittämään tarkentavia kysymyksiä. Usein nämä tauot johtivatkin vielä johonkin haastateltavan kommenttiin pienen hiljaisuuden jälkeen. Kolmen hengen haastattelussa tuli myös hyvin esille eri henkilöiden eri näkemyksiä ja keskustelu pääsi hyvin vauhtiin. Tähän uskomme syyn olevan se, että haastateltavat olivat toisilleen tuttuja, joten he tuskin jännittivät yhteistä haastattelua ja kokivat, että tilanteessa voi puhua vapaammin. Myös sosiaalityöntekijät käyttivät esimerkkejä asiakastapauksista, mutta heidän keskustelussaan oltiin enemmän yleisellä tasolla ja pohdittiin yhdessä perhetyötä. Pienryhmähaastattelun kesto oli noin tunti ja kymmenen minuuttia, ja se toteutettiin sosiaalityöntekijöiden työpaikalla.

Päätimme vasta toisen haastattelun jälkeen, että yritämme vielä saada yhden perhetyöntekijän haastateltavaksi yksilöhaastatteluun. Aikataulut järjestyivät nopeasti ja saimme vielä yhden perhetyöntekijän mukaan. Haastattelu toteutettiin hänen työpaikallaan. Yksilöhaastattelussa ei luonnollisestikaan syntynyt samalla tavalla keskustelua tai kommentointia kuin aikaisemmissa haastatteluissa, vaan etenimme teemojen pohjalta ja esitimme useita tarkentavia kysymyksiä, mikäli haastateltavalla oli vaikeuksia vastata pelkkiin teemakysymyksiin. Yksilöhaastattelun kesto oli noin 40 minuuttia.

3.3 Analyysimetodi

Pidettyämme yhteensä kolme erillistä haastattelua kuudelle eri työntekijälle, litteroitua aineistoa kertyi kaiken kaikkiaan 42 sivua. Käytimme aineiston analyysimetodina sisällönanalyysia. Hirsjärvi & Hurme (2000, 135.) toteavat kuitenkin, että kaikkea materiaalia ei ole tarpeellista analysoida, eikä kaikkea saatua tietoa yleensä pystytä hyödyntämään. Emme kokeneet tarpeellisena analysoida kaikkea aineistoa, vaan luimme aineiston läpi useaan otteeseen ja poimimme sieltä ainoastaan tutkimuskysymystemme kannalta oleelliset kohdat. Tätä vaihetta helpotti omalla kohdallamme se, että käytimme haastattelutilanteissa selkeitä teemoja ja niihin liittyviä lisäkysymyksiä, jotka tarkensivat tutkimuskysymyksiämme. Analyysimme ei ollut siis siinä mielessä aineistolähtöinen, että olisimme esimerkiksi pyrkineet löytämään uusia teemoja aineistosta. Toisaalta koemme, että aineistomme hyvin suurelta osin vastasi tutkimuskysymyksiimme. Jonkin verran haastatteluissa puhuttiin sellaisista teemoista, jotka me näimme oman työmme kannalta toissijaisina, kuten vaikkapa suomalaisten perheiden kanssa toimimisesta. Lajittelimme haastateltavien vastaukset teemojemme mukaan ja pyrimme löytämään yksittäisten vastausten sijaan niille yläkäsitteitä. Esimerkiksi perhetyötä tukevia tekijöitä mainittiin haastatteluissa todella paljon, muun muassa asiakkaan sitoutuminen, motivaatio, itsearviointi ja yhteistyökyky. Analyysivaiheessa yleistimme nämä osallisuuden käsitteen alle.

Litterointivaiheessa poistimme aineistosta kaikki viittaukset kansallisuuksiin ja muihin yksityiskohtiin, jotta esimerkkiperheitä ei voisi mitenkään tunnistaa. Yritimme käyttää sellaisia esimerkkejä aineistosta, joista ei ole mahdollista tunnistaa asiakkaita eikä työntekijöitä. Esimerkit on valittu sen perusteella, että ne havainnollistavat hyvin pakolaisperhetyön eri piirteitä ja olemme myös pyrkineet poimimaan lainauksia mahdollisimman monipuolisesti eri haastateltavilta.

Haastateltavien verrattain pienestä lukumäärästä johtuen, meidän oli helppo litterointivaiheessa "nimetä" haastateltavamme heidän ammattinimikkeensä ja siihen liitettävän numeron perusteella seuraavanlaisesti: perhetyöntekijä 1, 2 ja 3, sekä sosiaalityöntekijä 1, 2 ja 3. Näin ollen olemme tutkimuksen tulosten esittelyvaiheessa pystyneet tuomaan esille sen, kenen haastateltavan ja minkä ammattiryhmän edustajan mielipiteestä tai kokemuksesta milloinkin on kyse. Tutkimustuloksissa olemme kursivoineet käyttämämme aineistosta peräisin olevat sitaatit ja lisänneet sitaatin perään haastateltavan ammattinimikkeen ja numeron.

3.4 Tutkimuksen eettiset periaatteet

Eettisellä pohdinnalla on tutkimustoiminnan aikana merkittävä rooli. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2004, 26) korostavat tietoisesti ja eettisesti perusteltujen ratkaisujen tekemistä erityisesti kolmessa eri tutkimusprosessin vaiheessa, jotka liittyvät tutkimusaiheen valintaan, tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kohteluun sekä epärehellisyyden välttämiseen kaikissa tutkimuksen vaiheissa.

Siinä vaiheessa, kun vasta valitaan tutkimusaihetta, tehdään jo eettisiä ratkaisuja. Se kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan tai miksi siihen ylipäätään ryhdytään nostavat esille kysymyksiä siitä, mikä on tutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys. (Hirsjärvi ym. 2004, 26.) Olemme valinneet opinnäytetyömme aiheen paitsi sen vuoksi, että se on meitä itseämme kiinnostava, myös siksi, että nimenomaan pakolaisten parissa tehtävää perhetyötä ei vielä toistaiseksi ole paljon tutkittu. Koska pakolaistaustaisten ihmisten määrä Suomessa on kuitenkin kasvanut viime vuosien aikana, ja koska sosiaalipalveluiden tulisi vastata myös heidän kasvaviin palvelutarpeisiinsa, on mielestämme tärkeää lisätä tietoisuutta tämän asiakasryhmän mahdollisista erityistarpeista ja toi-

vottavasti myös murtaa ennakkoluuloja, joita saattaa liittyä pakolaisperheisiin.

Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kohteluun liittyy useita eettiseltä kannalta tarkasteltavaa seikkaa. On tärkeää huolehtia siitä, että tutkimukseen osallistuville kerrotaan tarkasti etukäteen mitä tutkimuksen aikana tulee tapahtumaan ja varmistettava, että he ymmärtävät mistä siinä on kyse. On myös otettava huomioon, että tutkimukseen osallistuvat ovat kykeneviä tekemään rationaalisia arviointeja ja sen perusteella päteviä antamaan suostumuksensa tutkimukseen osallistumiselle ja että osallistuminen tapahtuu täysin vapaaehtoisesti. Aineiston keräämisen aikana tulee huomioida ainakin osallistujien anonymiteetti, luottamuksellisuus ja se, että aineiston tallentaminen tapahtuu asianmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2004, 26-27.)

Teimme opinnäytetyömme Jyväskylän maahanmuuttajapalveluille yhtenä Haavat-hankkeen osa-alueena ja olemmekin olleet opinnäytetyöprosessin alkuvaiheesta lähtien mukana hankkeen palaverissa kertomassa omasta roolistamme hankkeessa, opinnäytetyömme aiheesta ja sen toteuttamistavasta. Paikalla olleet sosiaalityöntekijät ja perhetyöntekijät ovat siis saaneet tietää jo varhaisessa vaiheessa mistä opinnäytetyössämme on kyse ja miten haastattelut on aikomus toteuttaa. Moni antoikin suostumuksensa osallistua haastatteluun jo palaverien aikana, mutta sen lisäksi lähetimme heille, ja joillekin sellaisille henkilöille, jotka eivät olleet mukana palaverissa sähköpostia, jossa vielä kertaalleen esittelimme itsemme, opinnäytetyömme aiheen ja kerroimme tarkemmin ryhmähaastattelusta, johon pyysimme heitä osallistumaan. Mainitsimme jo sähköpostiviestissä millaisia teemoja haastattelussa tulisimme käsittelemään ja millä tavoin aikoisimme haastattelut dokumentoida. Korostimme sitä, että dokumentointimateriaali tulisi ainoastaan meidän käyttöömmme litteroinnin tueksi, eikä siis missään nimessä päätyisi ulkopuolisten käsiin.

Kolmas erityisen tärkeä periaate tutkimuksen eettisyyden kannalta on epärehellisuuden välttäminen, joka koskee esimerkiksi toisten tekstien lainaamista, sitä miten tutkimustulokset esitetään ja kuinka tutkimusta raportoidaan (Hirsjärvi ym. 2004, 27-28). Olemme pyrkineet näissäkin vaiheissa tarkkuuteen ja huolellisuuteen. Olemme opinnäytetyössämme kiinnittäneet huomiota asianmukaisiin lähdemerkintöihin ja tutkimuksen tuloksia raportoidessamme olemme pyrkineet tuomaan selkeästi esille sen, milloin kyse on ollut haastattelujen ajatuksista, milloin lähdekirjallisuudesta ja milloin omasta pohdinnastamme.

3.5 Tutkimuksen reliabiliteetti

Tutkimuksen reliabiliteetilla viitataan mittaustulosten toistettavuuteen. Kun mittaustulokset voidaan toistaa, tulokset ovat vähemmän sattumanvaraisia. Tutkimuksessamme reliabiliteettia vahvistaa se, että kaksi henkilöä on ollut keräämässä ja analysoimassa tutkimusaineistoa.

Toteutimme kolme haastattelua samalla teemarungolla, tosin haastattelutilanteet tosin olivat melko erilaisia. Toisaalta useampi haastattelu antaa mahdollisuuden verrata eri haastattelujen vastauksia ja samalla myös arvioida haastattelurungon toimivuutta. Vastauksissa toistui paljon samoja asioita, mutta jonkin verran perhetyöntekijöillä ja sosiaalityöntekijöillä oli näkökulmaeroja.

3.6 Tutkimuksen validiteetti

Validiteetilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmän pätevyyttä mitata juuri sitä, mitä tutkimuksella yritetään mitata (Hirsjärvi 2007, 226). Koimme että haastattelulla saamme paremmin vastauksia ja työntekijöiden todellisia näkemyksiä esiin kuin esimerkiksi kirjallisella kyselyllä. Samaten halusimme toteuttaa tut-

kimuksen ryhmähaastatteluna, jotta saisimme aikaan myös keskustelua tästä vähän tutkitusta aiheesta ja mahdollisesti monipuolisempaa tietoa kuin yksilöhaastatteluissa. Tutustuimme samantyyppisiin tutkimuksiin, joissa on myös haastateltu sosiaalialan työntekijöitä ja tutkimuksen aiheena on ollut perhetyö tai maahanmuuttajatyö. Näiden tutkimusten haastattelurungoista olemme pyrkineet löytämään kohtia, joita olemme voineet soveltaa myös omassa tutkimuksessamme. Keskityimme myös siihen, että kysymysmuotoilumme olisivat mahdollisimman selkeitä ja valmistauduimme tarvittaessa avaamaan haastateltaville kysymyksissä käytettyjä käsitteitä (esimerkiksi kotoutuminen) haastattelun aikana.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, jos tutkimuksen vaiheet on avoimesti kerrottu ja kuvattu tarkkaan miten tutkimus on toteutettu. (Hirsjärvi 2007, 227) Tämän vuoksi olemme pyrkineet kuvaamaan tutkimusprosessiamme työssä tarkasti. Lisäksi objektiivisuus haastattelun teemojen suunnittelussa ja toteutuksessa sekä tulosten analysoinnissa oli yksi pääperiaatteistamme. Meillä molemmilla oli jo tutkimuksen alkuvaiheessa paljon ajatuksia ja mielipiteitä siitä, millaista pakolaisperhetyö on, miten sitä tulisi kehittää ja mitä erityispiirteitä siihen mahdollisesti liittyy. Pyrimme kuitenkin välttämään tekemästä oletuksia jo kysymysten asetteluvaiheessa ja antamaan tilaa itse haastateltaville tuoda esiin niitä asioita, jotka he kokevat tärkeiksi haastattelutilanteessa. Lisäksi oli suuri todennäköisyys, että meidän ennakkoletuksissamme olisi ollut virheitä, ja niinpä jos kysymykset olisivat perustuneet niihin, olisi koko tutkimustulos voinut vääristyä. Vaikka välillä pohdimmekin sitä, että saammeko tarvittavan tiedon esiin teemahaastattelun avulla, päädyimme siihen lopputulokseen, että oleellinen tieto tulee kyllä esille haastatteluissa.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Pakolaisperheissä tehtävä perhetyö

4.1.1 PERHETYÖN ALKAMINEN JA TARPEET

”...osalla perheistä selkeesti näkyy se, että nyt kun kasvattaa lapsia uudessa ympäristössä ja on vasta tullut maahan ni että se tuokin sitten omia haasteitaan siihen vanhemmuuteen.”

Sosiaalityöntekijä 1

Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelussa valotettiin perhetyön aloittamisen lähtökohtia pakolaisperheissä. Pakolaisperheiden kohdalla ulkopäin tulevat lastensuojeluilmoitukset ovat melko harvinaisia ja usein lastensuojelun tarve havaitaankin kotoutumistyön ohessa, joko niin, että työntekijällä herää huoli perheen tilanteesta, tai sitten asiakas itse pyytää apua haastavaan elämäntilanteeseensa. Tämän vuoksi työntekijöillä on jo ennen perhetyön alkamista melko hyvä pohjatieto perheistä ja heidän tilanteistaan verrattuna kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin.

Haastatteluissa ilmeni, että perhetyön alkamisen syyt ovat moninaiset. Monelta osin pakolaisperheiden tuen tarpeet ovat olleet samoja kuin muullakin väestöllä, mutta joillakin perheillä pakolaistausta on tuonut omat, erityiset haasteensa perhe-elämään. Esimerkiksi perheenjäsenten traumat voivat olla yksi perhetyön tarpeen taustatekijöistä. Perhetyöntekijät kertoivat myös tarkempia esimerkkejä tilanteista, jolloin perhetyö on aloitettu. Esimerkkejä näistä tilanteista ovat muun muassa seuraavat; kun yksinhuoltaja-äiti on saanut vammaisen lapsen, perheessä on ollut vaativa lapsi, perheellä on ollut haasteita kotiu-

tumisessa ja yhteiskuntaan sopeutumisessa, vanhempien kasvatusnäkemykset ja -periaatteet ovat olleet sellaisia, että niihin on täytynyt puuttua, perheessä on ollut maahanmuuton seurauksena stressiä ja masennusta, rajojen asettaminen lapsille on tuottanut haasteita tai vanhemmalla on ylipäättään ollut vaikeuksia jaksaa.

Sosiaalityöntekijät mainitsivat vielä sen, että tällä hetkellä lastensuojelun pakolaisperheet ovat moniongelmaisia, ja että ongelmien juuret ovat syvällä. Alitolppa-Niitamo (2005,46-47) korostaa myös tehostetun tuen ja ohjauksen tärkeyttä kotoutumisen alkuvaiheessa niille perheille, joissa havaitaan yksi tai useampi seuraavista riskitekijöistä: ”yksinhuoltajuus, luku- ja kirjoitustaidottomuus, vanhempien eristäytyneisyys ja masentuneisuus, monilapsisuus, sekä vammaisuuden tai muun seikan takia erityistarpeessa oleva perhe”. Haasteiden moninaisuudesta johtuen myös perheiden palvelutarpeet ovat laajat. Tarvetta on esimerkiksi vertaistukitoiminnalle, Maahanmuuttajapalveluiden psykologille, vammaispalveluille, neuvolan pikkulapsipsykologille, tukiperhetoiminnalle, psykiatrille ja ensikodille.

No kyllähän se näkyy, jos on vaikka rasismia, tai jotain muuta vastavaa, jota he joutuu vielä täälläkin.. Eikä meinaa millään päästä.. Ja kielenoppiminen on vaikeeta kyllähän se kokonaisvaltaisesti vaikuttaa ihmiseen, ja sit se vaikuttaa sinne perhe-elämään. On tällasta niiku ihan selkeesti näkyy. Ensin tuntuu et täähän on tosi paratiisi ja näin, tää Suomi ja sit ku he on vähän aikaa täällä, he huomaa että tää on kallis maa, vaikee päästä töihin. Se vaikuttaa sitten tulee sellanen toivoton olo, et enhän mä oikeesti saa täältä koskaan töitä. Kun täällä suomalaisillakin on vaikee saada, ni miten he sitte. Musta tuntuu et siihen kotoutumiseen vaikuttaa jotenkin se, et se usko loppuu jossain vaiheessa. Tai joillakin, ei tietysti kaikilla, mutta niiku meinaa loppua.

Perhetyöntekijä 1

4.1.2 PERHETYÖN TAVOITTEET

”Että enempi ehkä mä ajattelen, että kaikkia yhdistää se että sopeutuu tähän yhteiskuntaan, se on niinkun se tavoite.”

Perhetyöntekijä 1

Perhetyön yleiseksi tavoitteeksi määriteltiin muutoksen aikaansaaminen. Perheen tilanteessa on siis jotain sellaista, johon kaivataan muutosta ja siihen pyritään perhetyön avulla vaikuttamaan. Haastatteluissa tuotiin esille se, että tavoitteet ovat yhtäältä melko suuria ja laajoja, mutta toisaalta niihin tähdätään pienempien osatavoitteiden kautta, jotka voivat olla hyvinkin konkreettisia arjen toimintoihin liittyviä asioita. Esimerkkeinä laajoista tavoitteista mainittiin muun muassa elämänhallinnan lisääminen, yhteiskuntaan sopeutuminen ja vanhemmuuden tukeminen, kun taas pieniä osatavoitteita olivat vaikkapa päivärytmin luominen, siivoamisen, ruoanlaiton ja kaupassakäynnin oppiminen, rajojen asettaminen lapsille. Ylipäätään tavoitteena on antaa asiakkaalle keinoja pärjätä arjessa ja tukea yhteiskuntaan sopeutumisessa. Myös vanhemman jaksamisen tukeminen nostettiin esille.

Se voi olla myös esimerkiksi, että äiti ei jaksaa hyvin, että se on niiku äitin hyvinvoinnin niiku vahvistaminen. ja sitten kun äiti on vahva tai vanhempi on vahva, pystyy sitten hoitamaan paremmin lapset, että ei oo mitään siinä miten lasta kohdellaan tai miten on niiku vanhempana, mutta kun se ei jaksaa. Tai ei osaa huolehtia omasta terveydestä, että sitten perhetyö voi kohdistua sillä tavalla sitä tehdään ja autetaan koko perhettä.

Sosiaalityöntekijä 3

4.1.3 TYÖSKENTELEY PERHEESSÄ

Perhetyön tavoitteista ja osatavoitteista puhuttaessa mainittiin jo esimerkkejä siitä, mihin perhetyöllä tähdätään ja millaisin keinoin niihin pyritään pääsemään. Arjen toiminnoissa auttamisen lisäksi perhetyön mainittiin olevan muun muassa tiedon antamista, tuen tarjoamista arjessa, kielen opettamista, kotisääntöjen pohtimista porukalla, vammaisen lapsen hoitamista, jotta äiti saisi kaivattua lepoa, vauvan hoitamiseen liittyvien asioiden ohjaamista ja lapsen kanssa leikkimisen opettelua. Ylipäättään perhetyön katsottiin olevan hyvin moninaista ja yksilöllisten tarpeiden mukaan suunniteltua. Erityispiirteenä pakolaisperhetyössä mainittiin se, että usein siihen liittyy sellaisten asioiden opettelua ja sellaista tiedonantoa, jota ei suomalaisten perheiden kanssa tarvitse tehdä.

*Ja paljonhan perhetyössä jos aattelee meidän asiakasperheitä niin on just sellasta niinku mallioppimista, että perhetyöntekijä on ja tekee yhdessä sen perheen kanssa. oli se sitten että.. Voi olla vanhemmalla hakusessa vaikka että esimerkiksi miten lapsen kanssa leikki, tai mitä siellä leikki-
puistossa vois tehdä tai mitä ulkona voi.. tai niin että oo yhdessä ja tekee ja yrittää osallistaa myös sen vanhemman siihen mutta että se aina kans vaihtelee.*

Sosiaalityöntekijä 1

Perhetyöntekijöiden haastattelussa korostui myös työn rajaukseen liittyvät asiat. Monilla perheillä on takanaan vaikeita kokemuksia, jotka toki otetaan työssä huomioon, mutta varsinaista terapiatyötä perhetyöntekijä ei voi lähteä tekemään. On siis vedettävä raja sen välille, missä asioissa perhetyöntekijä voi tarjota apua ja tukea, ja missä vaiheessa hänen on ohjattava perhe toisenlaisen avun piiriin. Joskus on myös tarpeellista korostaa sitä, että vaikka perhetyöntekijän tehtäviin kuuluukin auttaa arjen toiminnoissa, perhetyö ei ole sama kuin esimerkiksi siivouspalvelu. Toisaalta tietynlainen joustavuus nähtiin

myös tärkeänä osana perhetyötä, ja erityisesti kotouttava ote koettiin oleellisena osana perhetyötä, vaikkei se varsinaisesti perhetyöntekijän tehtäväaluetta aina olisikaan.

Se kenen kanssa perheessä pääosin työskennellään, sovitaan perhekohtaisesti. Sekä sosiaalityöntekijät että perhetyöntekijät korostivat kuitenkin vanhempien kanssa työskentelyn merkitystä, sillä nimenomaan vanhempien kautta voidaan vaikuttaa koko perheen toimintaan ja hyvinvointiin. Joissain tapauksissa on kuitenkin käynyt niin, että työssä on saatettu keskittyä vähemmän vanhempien tukemiseen ja painotettu enemmän lasten kanssa toimimista.

Ja esimerkiksi olen huomannut että jos perhetyöntekijälle on liian haastava se perhe, niinku perhetyö vanhempien kanssa, sitten aika helposti lähtee tekemään kivoja juttuja niinku lasten kanssa. Ja vanhemmat jää keskenään, ja ei saa sitä tukea mitä ne on oikeutettu, ja mihin on sovittu.

Sosiaalityöntekijä 3

4.1.4 PAKOLAISPERHETYÖN ERITYISPIIRTEITÄ

Keskusteltaessa pakolaisperheissä tehtävästä perhetyöstä ja siihen mahdollisesti liittyvistä erityispiirteistä, haastatteluissa mainittiin tärkeimpinä erityispiirteinä tulkin käyttö, keskustelujen yksinkertaisuus yhteisen kielen puuttumisen vuoksi, perheiden traumaattiset taustat ja uuteen kulttuuriin sopeutuminen. Myös kotouttava työ nähtiin pakolaisperhetyön erityispiirteenä. Perhetyöntekijät totesivat, ettei perhetyön tekeminen juuri maahantulleiden kanssa olisi edes mahdollista ilman sitä. Tärkeää on, että ensin saadaan perheen tavallinen kotielämä ja päivittäiset rutiinit toimimaan, ja vasta sitten pyritään korkeampiin tavoitteisiin. Eräs perhetyöntekijä toi esille kotoutumisen olevan kaksisuuntainen prosessi, jossa myös ympäröivän yhteiskunnan on

muututtava monikulttuurisuutta huomioon ottavaksi. Kotoutumiselle on hänen mukaansa annettava tilaa ja tilaisuus.

Pakolaisperhetyössä erityistä on myös se, että työntekijä ja asiakas ovat eri kulttuurien edustajia ja tällöin asiakastyössä kohtaavat ihmisten lisäksi myös kulttuurit. Tähän liittyy paljon haasteita, mutta haastateltavat toivat esille myös monia positiivisia kulttuurieroihin liittyviä asioita. Esimerkkeinä tällaisista asioista mainittiin hyvät arvot kuten yhteisöllisyys, vanhempia kohtaan osoitettu kunnioitus, lasten vastuuttaminen nuoresta pitäen antamalla pieniä kotitöihin ja lastenhoitoon liittyviä tehtäviä, vieraanvaraisuus ja erilaiset perinteet.

Kyllähän mä oon monesti niinku muutenkin tässä maahanmuuttajatyössä, varsinkin jos on iäkkäämpien ihmisten kanssa tekemisissä, niin mun on helppo ymmärtää niitä ihmisiä sitä kautta, kun mä ajattelen, että he ovat tulleet nyt tänne Suomeen sellaisesta maailmasta, missä minun isovanhempani ovat niinku eläneet ja kasvaneet, että tässä on niinku valovuosien päästä suunnilleen niinku hyppäävät yhtäkkiä tänne. Ja siis mun on niinku helppo jotenkin ymmärtää sitä, et miten he ajattelee asioista, kun mä oon niitten mummojeni kanssa niinku elänyt. Että siinä on jotain hyvin samanlaista.

Perhetyöntekijä 2

Tietyistä erityispiirteistä huolimatta haastatteluissa korostui myös se, että pakolaisperhetyö on loppujen lopuksi monilta osin samanlaista kuin muukin perhetyö ja että kulttuurierot eivät lopulta olekaan työn kannalta aina niin merkityksellisiä. Eräs perhetyöntekijä toi esille sen, että aina ei voida automaattisesti olettaa jonkin asian johtuvan juuri pakolaistaustasta tai eri kulttuurista.

En mä osaa erottaa niinku sen asiakkaan käytöksestä, että mistä se mikäkin johtuu, onko kysymys vaan persoonasta, vai kulttuurista, vai mistä traumaattisesta kokemuksesta, en mä sitä silleen osaa niinku erotella, eikä, eikä tavallaan, ei ne mulle minun työssäni sillä tavalla näy, että mikäkin tiedän ne sitä kautta niinku sosiaalityöntekijän kautta. Minä en pyri keskustelemaan tän kaltasista asioista, vaan pysymään hyvin siinä konkretiassa ja arjessa, arjessa kuitenkin.

Perhetyöntekijä 2

Erityispiirteeksi mainittiin myös valtionkorvaukset pakolaisten lastensuojelukuluista, jota myönnetään kymmenen vuoden ajan vanhempien saapumisesta maahan. Tämä puolestaan madaltaa kynnystä tarjota perhetyötä, kun kunnan omat resurssit eivät muodostu rajoittavaksi tekijäksi. Resurssien ollessa melko hyvät, perhetyö on usein myös pidempikestoista; vuodesta kahteen, ellei kauemminkin.

Tilanteet, joihin perhetyöjaksot ovat päättyneet, ovat olleet vaihtelevia. Osa perheistä on selvinnyt perhetyön lopettamisen jälkeen ilman lastensuojelua ja on saanut tarvittaessa muunlaista tukea peruspalveluiden kautta, kun taas joissakin perheissä on ollut tarvetta jatkotyöskentelylle. Perheelle on tällöin tarjottu joko vankempia tukitoimia tai perhetyön rinnalla on alkanut muita lisätukitoimia, kuten esimerkiksi perheen tuettua asumista. Vain harvoissa tapauksissa on päädytty huostaanoton valmisteluun.

4.1.5 PAKOLAISPERHETYÖSSÄ KÄYTETTÄVIÄ MENETELMIÄ

Lahtinen (2008) toteaa lastensuojelun perhetyön menetelmien olevan vaikea asia jäsentää, mutta määrittelee ne lyhyesti vakiintuneiksi menettely- ja työtapoiksi, joita toteuttamalla voidaan saavuttaa perhetyölle asetetut tavoitteet.

Työmenetelmien kehittäminen sosiaaalialalla ja lastensuojelussa on verrattain tuore ilmiö, sillä kehittämistyö on alkanut vasta 1990 luvulla ja jatkunut siitä lähtien vilkkaana. Lahtisen mukaan erilaisia menetelmäluokituksia on useita. Hän viittaa muun muassa Heinon (1999) perhetyön työmetodiluokitukseen ja Huosta-projektin (1997-2001) tuloksiin, joiden mukaan perhetyön menetelmiä voidaan luokitella seuraavanlaisesti: keskustelulle ja neuvottelulle perustuvat menetelmät, toiminnalliset menetelmät, arkielämän ohjaus ja käytännön tuki sekä niiden lisäksi muihin menetelmiin, kuten esimerkiksi yhteisöhoitoon ja vertaistukitoimintaan. (Lahtinen 2008, 30-33.)

Menetelmistä puhuttaessa haastateltavat toivat esille sen, että heidän on vaikea eritellä työssä käyttämiään menetelmiä. He totesivat, että kielimuuri tuo omat haasteensa niin sanotulle menetelmälliselle työlle. Haastateltavien vastauksista voitiin päätellä, että dialogisuus ja palveluohjaus ovat läsnä päivittäisessä asiakastyössä, ja myös voimauttava keskustelu mainittiin erikseen yhtenä työmenetelmänä. Koska keskustelulle perustuvat työmenetelmät vaativat tulkin läsnäoloa, eikä tulkkausta ole aina saatavilla, korostuvat pakolaisperhetyössä toiminnallisuus, mallioppiminen, arjessa selviämisen tukeminen, eli niin sanottu arjen pedagogiikka.

Että jos mä vaikka ajattelen, että kai se on se että jonkinlaisen menetelmän saa siitä, että järjestää semmosia tilaisuuksia sen lapsen kanssa että syntyy jonkinlaista käytöstä, jossa mä voin reagoida siihen käytökseen jollakin tavalla että ihan niinkun näkee, että hän oppii niitä rajoja ja sitä että miten voi käyttäytyä että sitä me tehtiin ihan selkeästi erilaisia asioita ja sitten tuli konfliktia ja sitten toimitaan.

Perhetyöntekijä 2

Vastausten perusteella asiakkaan osallistaminen aina työn alkamisesta sen päättymiseen ja arviointiin nähtiin tärkeänä

4.2 Perhetyön onnistumista tukevia tekijöitä

4.2.1 TIETOA ASIAKKAALLE JA PERHETYÖNTEKIJÄLLE

Ennen kuin perhetyö alkaa, sosiaalityöntekijöiden tehtävä on kertoa ja avata lastensuojelulakia ja lastensuojelutoimenpiteitä perheelle. Tätä tehtävää sosiaalityöntekijät korostivat, sillä jo lastensuojelulaki velvoittaa siihen. Perustietoa sosiaalipalveluista ja myös lastensuojelusta asiakkaat saavat Maahanmuuttajapalveluiden ja Palapeli 2-projektin yhteistyössä järjestämässä alkuinfoissa, jotka pidetään vasta maahantulleille pakolaisille ja muille Palapelissä suomea opiskeleville maahanmuuttajille.

Sosiaalityöntekijät kertoivat, että tiedon antamisen asiakkaalle tulee tapahtua riittävän selvästi ja usein, jotta asiakas sen todella ymmärtäisi. Haasteena on toisaalta kuvata laki ja sen sisältö tarkasti, mutta myös samalla avata käsitteitä ja tuoda ne konkreettialue tasolle. Monimutkaisen viestin tulkkauksessa tulkin merkitys korostuu. Tulkista riippuu kääntäkö hän asian sanatarkasti, jolloin merkitys saattaa jäädä asiakkaalle epäselväksi, vai avako hän käsitteet omien käsitystensä perusteella, jolloin niissä korostuu tulkin subjektiivinen näkökulma. Väärinkäsitysten välttämiseksi on parempi, että työntekijä avaa käsitteet itse tulkille, joka puolestaan tulkkaa viestin asiakkaalle, jolloin tulkin ei tarvitse selittää sanoja, jotka eivät ole hänen oman alansa termejä. Myös Heikkilä-Daskalopouloksen(2008, 18) tutkimushaastattelussa kulttuuristen käsitteiden ero tuli esiin: ”Eräs lastensuojelun työntekijä kertoi tilanteesta, jossa tulkki oli yrittänyt kääntää termiä ”sosiaalilautakunnan jaosto” harvinaiselle afrikkalaiselle kielelle. Tulkki oli päätenyt käyttämään kyseisellä kielellä sanaa ”kylä-neuvosto”. Sana toi asiakkaan mieleen kuitenkin niin harhaanjohtavia käsityksiä, ettei tulkkaukselta osin onnistunut.”

Sosiaalityöntekijöiden haastattelussa mainittiin tiedonannon tukena lastensuojelun keskusliiton sivusto (www.lastensuojelu.info), josta löytyy tietoa lastensuojelusta yhdeksällä eri kielellä sekä suomeksi selkokielellä. Materiaali on käytettävissä sekä kirjoitettuna että puhuttuna versiona, jonka voi kuunnella. Sosiaalityöntekijät totesivat kuitenkin, etteivät itse käytä usein kyseistä materiaalia antaessaan asiakkaille tietoa lastensuojelusta. Kaikki työntekijät kokivat, että suullisesti läpikäyty tieto on parempi asiakkaan kannalta kuin kirjallisessa muodossa jaettu tieto, kuten esite. Myös aloituspalaverin merkitys korostui tilanteena, jossa asiakkaalle annetaan paljon tärkeää tietoa.

Asiakkaalle annettavan tiedon selkeys ja asiakkaan ymmärrys lastensuojelusta ja perhetyöstä ovat todella oleellisia tekijöitä perhetyön onnistumisten taustalla. Perhetyöntekijänkin on hyvä varmistella aika ajoin, että asiakas ymmärtää, miksi työntekijä käy perheessä. Sekä perhetyöntekijöiden että sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa mainittiin joitakin asiakastapauksia, joissa asiakkaalle on vielä vuosienkin jälkeen epäselvää, mistä lastensuojeluasioissa on kyse. Jatkamme tiedon antamisen haasteista lisää analyysin Perhetyön haasteet -osiossa.

Myös perhetyöntekijän pohjatieto perheestä ja perheen taustoista auttaa perhetyön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Lisäksi koko perheellä tulisi olla tiedossa työn tavoitteet, mitä tehdään ja miksi, jotta työllä olisi paremmat edellytykset onnistua. Perhetyöntekijät kokivat selkeästi lastensuojelutiedon antamisen pääasiassa sosiaalityöntekijän tehtäväksi. He lähinnä vastaavat kotikäynneillä tuleviin kysymyksiin suomalaisesta lastensuojelusta ja keskustelevat lapsia ja perhettä koskevasta lainsäädännöstä tarpeen mukaan.

4.2.2 VARHAINEN PUUTTUMINEN

Sosiaalityöntekijöiden haastattelussa keskusteltiin paljon varhaisen puuttumisen vaikutuksesta siihen, että perhetyössä saavutetaan tavoitteet ja työskente-

ly voidaan lopettaa perheessä. Suurin osa selkeästi onnistuneimmista perhetyön jaksoista oli aloitettu jo varhain maahantulon jälkeen, kun perheestä ei ollut vielä kovin suurta huolta, mutta kuitenkin jonkinlainen lastensuojelutarve oli jo havaittu. Kun näille perheille tarjottiin apua nopeasti ennen kuin tilanne ehti pahentua, oli perhetyön keinoin helpompaa puuttua epäkohtiin ja tukea vanhempia ja lapsia. On aivan ymmärrettävää, että mitä pidemmälle ongelmien annetaan kehittyä, sitä enemmän niiden ratkaisemiseen tarvitaan resursseja ja aikaa.

4.2.3 ASIAKKAAN OSALLISUUS

Ehkä tärkeimmäksi perhetyötä tukevaksi tekijäksi kaikissa haastatteluissa nousi asiakkaan osallisuus, joka ilmenee työskentelyn aikana monin eri tavoin. Jos asiakasperhe on alusta lähtien motivoitunut perhetyöhön ja on yhteistyökykyinen, lupaa se hyvää työn etenemiselle. Asiakkaan sitoutuminen ja myönteinen asenne työskentelyyn on oleellista, jotta muutosta tapahtuu. Perhetyön onnistumista tukee se, että asiakas näkee samat huolet kuin työntekijä ja haluaa muutosta. Asiakasperheen oma arvio tilanteesta, perhetyön etenemisestä ja omasta kehityksestä on arvokas ja tukee työskentelyn onnistumista. Tavoitteisiin pääsyä edistää se, että asiakas osallistuu tavoitteiden asettamiseen, ja että tavoitteet ovat tarpeeksi konkreettiset ja realistiset, jotta ne voidaan saavuttaa asiakkaan lähtökohdista.

Ja myös se, että asiakasperhe ite niinku miettii, että "okei on mennyt puoli vuotta. Mitkä on ne asiat, mitkä on mennyt hyvin? Oikeesti miettii, eikä tule vain niinku työntekijöiden käsitys siitä että mikä on mennyt paremmin ja mikä ei oo. Mutta kun vanhemmat ite niinku miettii sitä, että "joo tässä asiassa mä oon ite kehittyny, mutta minä tarvoitsen lisää tukea siihen ja kuka sen voi niinku sitten antaa minulle." Se on niinku semmonen juttu, joka auttaa hirveesti.

Sosiaalityöntekijä 3

Koko perheen mukaan saaminen työskentelyyn voi olla vaikeaa, mutta se olisi ihanteellista työskentelyn onnistumisen kannalta. Lisäksi luottamuksen syntyminen asiakkaan ja työntekijän välille on oleellista. Sitä tukee riittävä aika ja tasavertainen dialogi, tai työntekijä osoittaa asiakkaalle olevansa luottamuksen arvoinen. Tästä esimerkkeinä perhetyöntekijät kertoivat yhteisistä sopimuksista kiinnipitämisen ja palaverissa asiakkaan puolella olemisen.

Haastattelujen perusteella pakolaisperheillä on monia voimavaroja. Perhetyöntekijät kuvasivat esimerkiksi "selviytymisen taitoa", joka on auttanut perheitä selviytymään vaikeiden aikojen yli ja lopulta Suomeen asti. Yhteisöltä saatu tuki nähtiin myös voimavarana. Sosiaalisen tuen merkitys korostuu erityisesti alaikäisten maahanmuuttajien kohdalla, koska heillä saattaa olla vähemmän psyykkistä kapasiteettia käsitellä syrjäytymiskokemuksia ja tällöin syrjinnän negatiivinen vaikutus lapsen itsetuntoon ja hyvinvointiin on suuri. Etnisen identiteetin kehittymisen kannalta tärkeintä olisi saada omalta perheeltä ja yhteisöltä tukea. (van Geel&Vedder 2009, 184-185) Joillakin perheillä on selvästi tahto mennä eteenpäin elämässä.

"Se kokemus, mikä mulla on, niin maahanmuuttajat ovat hyvin innoissaan, kun he pääsevät turvallisiin, rauhallisiin olosuhteisiin, ja ja se jo tuo semmosen niinku hyvään pohjan siihen, että he halua oppia asioita ja haluavat mennä elämässä eteenpäin."

Perhetyöntekijä 3

On parempi, että vanhempi muuttaa toimintaansa sen perusteella, että on itse ajatellut nykyistä toimintaansa ja sen seurauksia ja siten kehittänyt uuden tavan toimia, kuin että hän vain toimii lastensuojelun työntekijän ohjeen mukaan, mutta täysin sisäistämättä syytä, miksi tulee muuttaa. Tällöin vanhemman motivaatio on sisäsyntyistä ja todennäköisemmin pidempikestoista sekä hän itse voimaantuu kun huomaa oman toimintansa tuomat tulokset perhees-

sään. Myös työntekijän antama positiivinen palaute on tärkeää, jotta vahvistetaan jo olemassa olevaa hyvää perheessä.

Perhetyön tulisi perustua perheen kuuntelemiselle ja kunnioittamiselle. Perhetyöntekijän kiinnostus perhettä kohtaan sekä heidän kulttuuriinsa tutustuminen nähtiin työtä tukevin tekijöinä.

”Mä aattelen sillei, ku työskennellään ihmisten kanssa kellä on eri kulttuuri. Mä yritän aina niitä että ne opettais mulle sitä kulttuuria, koska mä en tiedä siitä mitään ja todennäköisesti toimin väärin koska en tunne kulttuuria.”

Perhetyöntekijä 1

4.2.4 MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

Yhteistyön merkitys perhetyöntekijän ja sosiaalityöntekijän välillä koettiin tärkeänä. Yhteydenpito tapahtui lähinnä tarpeen mukaan puhelimitse tai sähköpostilla ja työskentelyn edetessä pidettiin yhteistyöpalavereja.

Eri perhetyöntekijät näkivät taustayhteisön tuen eri tavalla. Eräs perhetyöntekijä koki että saa riittävästi tukea omalta työyhteisöltään, kun taas toinen kaipasi enemmän kontaktia Maahanmuuttajapalveluiden sosiaalityöntekijöiden kanssa, koska nämä tuntevat asiakkaat. Yksi perhetyöntekijä oli tehnyt hyvin itsenäistä työtä ja koki jääneensä melko yksin asiakkaiden kanssa. Tämän vuoksi myös hän näki tiiviin yhteistyön sosiaalityöntekijöihin tärkeänä.

Ei kaikkien perheiden pitäisi elää täsmälleen samalla tavalla. Että jos perhetyöntekijä on sitä mieltä, että se rytmi pitää olla niin kun Suomessa syödään lounasta kello 11, ja perhe syö silloin kun on nälkä.. Mutta että jos vanhempi oppii että pitää ottaa huomioon, että lapsi syö. Se on sitten onnistunut perhetyö.

Sosiaalityöntekijä 3

Jotta saimme paremmin selville onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä, kysyimme millaisia onnistumisia työntekijät ovat kokeneet ja he etsivät niille syitä. Onnistumisia oli monenlaisia. Onnistumisista puhuttaessa tulisi muistaa, että perheiden alkutilanteet ovat todella erilaisia, joten onnistumisenkin määrittely vaihtelee perheestä riippuen. Osa onnistumisista oli pieniä onnistumisia, joita löydettiin jokaisen asiakasperheen kohdalla. Näitä olivat esimerkiksi onnistuneet tapaamiset, luottamuksen osoitukset, asiakkaan osallistuminen soveltuihin tapaamisiin, pienien osatavoitteiden saavuttaminen. Suurina onnistumisina nähtiin esimerkiksi se, että työskentelyn tavoitteisiin päästiin ja perhetyö voitiin lopettaa perheessä.

“Musta siinä vaiheessa kun huomaa tehneensä itsensä tarpeettomaks, ni sit se työ on tehty.”

Perhetyöntekijä 1

4.3 Pakolaisperhetyön haasteita

4.3.1 TIEDON ANTAMISEN HAASTEET

Tiedon antaminen asiakkaalle lastensuojelusta koetaan usein haastavaksi, vaikka juuri tiedon saaminen ja sen ymmärtäminen olisi asiakkaan kannalta ja myös työn toteutumisen vuoksi ensiarvoisen tärkeää. Suurimmaksi esteeksi tiedonannolle mainittiin kielimuuri, sillä yhteisen äidinkielen puuttuessa on vaikea avata lastensuojelun lainsäädäntöön liittyviä asioita tarpeeksi selkeästi ja usein asiakkaan ymmärrys perhetyöstä ja sen tavoitteista saattaa jäädä puutteelliseksi. Vaikka tulkki kääntäisikin tarvittavat asiat asiakkaan omalle äidinkielelle, käsitteet eivät välttämättä aukea toiselle kielelle käännettyinä.

On myös mahdollista, että asiakkaan kulttuurissa ei tunneta lainkaan lastensuojelua käsitteenä. Salmenkangas(2008,45) kirjoittaa myös tästä: "Maahanmuuttajataustaisten vanhempien ja viranomaisten yhteistyö voi olla erityisen vaikeaa, koska monessa maassa kaikki perheeseen liittyvät kysymykset koetaan yksiselitteisesti perheen omiksi asioiksi. Viranomaisten puuttuminen niihin saattaa vanhemmista tuntua loukkaavalta ja mahdottomalta ymmärtää." Haastatteluissamme ilmenikin, että joillekin asiakkaille perhetyöntekijän rooli saattaa vielä vuosienkin päästä olla hieman hämärä käsite ja perhetyöntekijän ajatellaan olevan vapaaehtoistyöntekijä tai ystävä, johon voi olla yhteydessä myös työaikojen ulkopuolella. Tärkeää olisikin avata käsitteet mahdollisimman konkreettiselle tasolle, sillä muutoin asioiden läpikäyminen ja kulttuurierojen ymmärtäminen ja niistä keskusteleminen vaikeutuu entisestään.

Pian maahantulon jälkeen asiakkaat saavat paljon tietoa eri asioista ja valtavan informaatiotulvan vuoksi uuden tiedon käsitteleminen voi tuntua raskaalta ja hankalalta. Asiakkaan kognitiiviset kyvyt vaikuttavat paljon siihen, miten paljon tietoa hän kykenee käsittelemään ja omaksumaan kerralla. Tämän vuoksi tulisikin ottaa huomioon paitsi annetun tiedon määrä ja selkeys, myös se, kuinka usein asia on tarpeen käydä uudemman kerran läpi. Asiakkaan koulutustausta saattaa vaikuttaa hänen kykyihinsä omaksua ja sisäistää uusia asioita. Esimerkiksi korkeakoulutetut pakolaisasiakkaat todennäköisesti ymmärtävät asiat nopeammin, kun taas luku- ja kirjoitustaidottomille asiakkaille lastensuojelun käsitteet voivat olla erityisen hankalia hahmottaa.

Sosiaalityöntekijät toivat esille, että vaikka asiakas olisikin luku- ja kirjoitustaitoinen, ja kykenevä lukemaan omalla äidinkielellään kirjoitettua tietoa lastensuojelusta, sen ymmärtämistä voi vaikeuttaa se, jos asiakas ei ole harjaantunut lukemaan pitkiä tekstejä. Ei voida siis automaattisesti olettaa, että vaikka luku- ja kirjoitustaitoiselle asiakkaalle annettaisiin esimerkiksi hänen omalla äidinkielellään kirjoitettu asiakassuunnitelma tai esite, että hän myös sisäistäisi siinä olevat

tiedot. Maahanmuuttaja-asiakkaan kanssa voi olla tarpeen, että tulkki lukee monisivuisen, tärkeän asiakirjan ääneen, jotta asiakas varmasti saisi kaikki oleelliset tiedot.

4.3.2 TULKIN KÄYTÖN HAASTEET

Keskusteltaessa tulkin käytöstä perhetyössä haastatteluissa ilmeni, että tulkin käyttöön liittyy myös omat haasteensa. Mainitut haasteet liittyivät tulkkien saatavuuteen, ammatillisuuteen, kielitaitoon ja vaitiolovelvollisuuteen. Perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa ilmeni myös joitakin näkökulmaeroja liittyen tulkin käyttöön. Sosiaalityöntekijät näkevät tärkeänä, että tulkkia käytettäisiin perhetyössä enemmän, jolloin tavoitteellisen työn toteutuminen mahdollistuisi ja keskusteluissa päästäisiin syvemmälle tasolle. Eräs sosiaalityöntekijä toi esille näkökulman, että usein juuri niissä arkisissa tilanteissa, joissa tulkin läsnäoloa ei välttämättä pidetä merkityksellisenä, asiakas saattaa luontevammin avautua työntekijälle, jolloin asioista päästään keskustelemaan syvällisemmin. Mutta jos perhetyöntekijä kokee, että leikki-puistoon tai perheen kanssa leipomiseen ei tarvita tulkkia, voivat nämä arvokkaat tilaisuudet syvällisille keskusteluille jäädä käyttämättä.

Perhetyöntekijöiden haastatteluissa ilmeni, että heidän valmiutensa toimia tulkin kanssa on vaihtelevaa ja he toivatkin esille joitakin omakohtaisia haasteita tulkin käyttöön liittyen. He kuvasivat sitä, kuinka tulkin käyttö asiakastapaamisissa voi toisinaan jopa vaikeuttaa työtä. Asiakas ei välttämättä ole halukas käyttämään tulkkia, koska ei luota tulkin vaitioloon tai kokee tulkin läsnäolon epämukavana. Myös haastateltavat kokivat tulkkien ammattitaidon olevan hyvin vaihtelevaa. Toisaalta he korostivat sitä, että yhteisen kielen puuttuminen on yksi suurimmista esteistä perhetyön onnistumiselle. Sosiaalityöntekijät toivat esille, että osittain vähäistä tulkin käyttöä voidaan selittää myös sillä, että perhetyöntekijät saattavat kokea sen epäluontevaksi ja sen

käyttöä pidettiin tottumiskysymyksenä. Sosiaalityöntekijöiden haastattelussa tuli esille mahdollisuus pyytää tulkkeskukselta lastensuojeluasioissa aina samaa tulkkia ja esimerkiksi naistulkin pyytäminen on useimmissa kielissä mahdollista, jos se on asiakkaan toive. Tulkin pysyminen samana voi lieventää asiakkaan epämukavuuden tunnetta tulkkaustilanteissa.

4.3.3 KULTTUURIEN KOHTAAMISEN HAASTEET

Vähäinen tieto asiakkaan kulttuurista koettiin haasteena. Asiakasperheen arvot, normit ja tavat voivat vaihdella, eikä työntekijä aina tiedä miten pitäisi toimia missäkin tilanteessa. Myös tiedon antaminen asiakkaalle suomalaisesta kulttuurista voi joskus unohtua tilanteissa, joissa itse pitää asioita itsestäänselvyyksinä oman kulttuuritaustansa pohjalta. Tätä taipumusta nähdä oman kulttuurinsa arvot ja toimintamallit luonnollisina ja oikeina kutsutaan etnosentrisyydeksi (Kupiainen 2003, 253, sit. Anis 2008 63).

”Ja mitä joutuu aina niinku miettimään, et mitä mä voin niinku sanoo et miten niinku täytyy tai voi tehdä, kun he voi ajatella asioista ihan eri tavalla ja eikä se oo väärin ajatella silläkään tavalla tai niinku.”

Perhetyöntekijä 2

On hyvä tietää perusasioita asiakasperheen kulttuurista ja tiedostaa niiden mahdollinen vaikutus. Myös uskonnollinen vakaumus on hyvä tietää ja keskustella perheen kanssa, onko jotain mitä perhetyöntekijän tulisi ottaa huomioon työtä suunnitellessa. Peltolan ja Metson(2008, 51) haastattelututkimuksessa selvitettiin helsinkiläisten kotoutumisvaiheen ohittaneiden maahanmuuttajien palveluntarpeita haastattelemalla Helsingissä eri tahojen maahanmuuttajatyötä tekeviä henkilöitä. Haastateltavien kokemus oli se, että asiakkaat eivät odota suomalaisten tietävän heidän tapojaan, eivätkä loukkaannu, jos jotain tapahtuu tietämättömyydestä johtuen tai tahattomasti. Kuitenkin on tärkeää,

että työntekijät pyrkivät olemaan loukkaamatta asiakkaita. Työntekijöiden tehtävänä nähtiin samalla opettaa maahanmuuttaja-asiakkaita ymmärtämään syntyperäisten suomalaisten toimintaa. Onkin hyvä muistaa, että ei riitä, että asiakkaalle opettaa suomalaisen yhteiskunnan tapoja, mutta yrittää myös selittää miksi Suomessa tehdään näin.

Sitte tota kyllä myöskin uskonnolliset tavat tulee huomioida, et koska, heillä, heillä on sit omat rajoitukset ja paastot ja juhlat ja tämmöset, joita on syytä kunnioittaa. Ruoka-asioissa ja tämmösis tulee esille. Jos mennään retkelle, niin sit pitää olla kalkkunamakkaraa.

Perhetyöntekijä 3

Kuitenkin haastateltavat toivat esiin, että samasta kulttuurista voi tulla todella monenlaisia perheitä ja ajattelu- ja toimintatavat vaihtelevat henkilöstä riippuen, joten asiakkaan kulttuurille ei tulisi antaa suhteettoman suurta painoarvoa perhetyössä.

Sitte et että ei, ei sitte niinku lähde tekemään työtä myöskään sellasella niinku et ota sitä minään seikkailuna tai eksoottisena, että tässä on nyt joku ihmeellinen ihminen, josta niinku, et sit niinku kyselee hirveesti vaikka siltä siitä kulttuurista tai jostakin ne on kuitenkin voi olla aika toisarvosia asioita sit siinä työskentelyssä ja niissä tavoitteissa, että voi sit käyä niitä keskusteluja muualla ja keskittyä sit siihen perhetyöhön perheen kanssa.

Sosiaalityöntekijä 2

Kulttuurieroihin liittyen haastateltavat toivat esille sukupuoliroolit. Joissain kulttuureissa naisten ja miesten asema on erilainen kuin mihin Suomessa on totuttu, ja se voi aiheuttaa vaikeuksia asiakastilanteissa. Miehelle, joka on tottunut asioimaan miesten kanssa ja jonka on vaikea ymmärtää

naisen auktoriteettiasemaa, suomalaisen sosiaalityön ja muiden palvelu-alojen naisvaltaisuus voi tuntua vieraalta. Toisaalta miestyöntekijät voivat olla vieras asia naispuolisille asiakkaille ja aiheuttaa siten epämukavuutta asiakastilanteissa.

Ja yhdellä asiakkaalla kun oli, ei siis uskonnollista syytä, mutta muuten hän koki hankalaks kun tuli perhetyöntekijät, jotka oli työparina nainen ja mies, niin sit että 'miks te lähetätte mun luokse tän miehen', ja sitten sitä käytiin sitä keskustelua. Että ihan samalla lailla niinku nainen tai mies voi Suomessa tehdä niinkun lähes mitä tahansa niinku työtä. Että se oo sillain, että, et nää on nyt niinku molemmat perhetyöntekijöitä ja se ei oo sillain siihen sukupuoleen sidottu, että me ei lähetetä sun luokses miestä, vaan me lähetetään niinku perhetyöntekijä. Ja että, että jotenki pystyis näkemään sen sukupuolen yli sen, sen työntekijän työntekijänä. Mutta sitten kun käytiin läpi sen asiakkaan, joka oli noin vajaan pari vuotta Suomessa asunu, niin sitä Suomessa asumisaikaa, niin kaikki ihmiset kenen kanssa hän oli niinkun työntekijät, ketä hän oli kursseilla tai sosiaalitoimessa tai lääkärissä tavannu, niin oli ollu naisia.

Sosiaalityöntekijä 1

4.3.4 TAVOITTEISIIN LIITTYVÄT HAASTEET

Suurimpina tavoitteisiin liittyvinä haasteina mainittiin ”piilotavoitteet” sekä selkeiden tavoitteiden puuttuminen. Perhetyöntekijöiden haastattelussa kerrottiin, että toisinaan jotkut tavoitteet ovat sellaisia, että niistä ei ole puhuttu ääneen asiakastapaamisissa, vaan että työntekijän on ikään kuin muun työn lomassa pyrittävä kiinnittämään huomiota tai saamaan aikaan muutosta johonkin sellaiseen asiaan, jonka asiakas ei tiedä edes olevan työn tavoite. Tämä tekee paitsi työn toteuttamisen hankalaksi, myös työntekijän olon toisinaan

hieman epämukavaksi. Tavoitteiden määrittäminen yhteistyössä perheen kanssa on jo lain mukaan pakollista, mutta se on haastavaa silloin, jos perhe itse ei näe samaa huolta kuin työntekijä. Tällöin työlle saatetaan asettaa ”epävirallisia piilotavoitteita”, joiden tarkoituksena on saada positiivista muutosta aikaan jossain sellaisessa asiassa, joka herättää huolta työntekijässä.

“Mä luulen, että se on myös aika epäselvää tilanne myös sosiaalityöntekijälle, kun se asiakas tulee, että ei oikeen tiietä että mikä se suurin problematiikka tässä on.”

Perhetyöntekijä 1

Liian laajat tai epämääräiset tavoitteet hankaloittavat nekin työn toteuttamista. Sen vuoksi tavoitteiden pilkkominen ja niiden tuominen tarpeeksi konkreettiselle tasolle on tärkeää paitsi työn merkityksen ymmärtämisen kannalta, myös siksi, että se helpottaa työn suunnittelua. Haastatteluissa kerrottiin toisinaan käyvän niin, että vaikka tavoitteet asetetaan yhteistyössä asiakkaan kanssa, ja niitä käytäisiin moneen otteeseen läpi avaten niitä vielä tulkin avustuksella, jää työntekijälle siitä huolimatta usein sellainen mielikuva, että perhe ei välttämättä ole ymmärtänyt mistä perhetyössä ja sen tavoitteissa on oikein kyse.

Jotkut meidän asiakkaista mun mielestä ottaa kaiken niin annettuna ikäänku että niissä sit hyvin harvoin mulla ainakaan on tullu sellasta niiku kädenvääntöä niistä tavoitteista. Et ne tota, en mä tiää onko ne sit vaan ite huomannu ne samat ongelmat vai onko se vaan et he ei niiku.. No jos vaikka puhutaan jostain päiväjärjestyksestä esimerkiksi et he ei osaa sitä tavallaan hahmottaa.

Sosiaalityöntekijä 2

“Se on aika harvoin mun mielestä, että asiakas tietää ihan tarkalleen, minkä takia perhetyöntekijä on tullu.”

Sosiaalityöntekijä 3

Tämän taustalla vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden mielestä se, että suurella osalla asiakkaista ei ole aikaisempaa kokemusta lastensuojelusta sellaisena kuin se Suomessa toteutuu. Suomalainen lastensuojelujärjestelmä ja se, mihin sillä pyritään, on monimutkainen ja vaikea sisäistää, etenkin jos termit eivät ole tuttuja ja niiden kääntäminen asiakkaan äidinkielelle on vaikeaa.

4.3.5 HAASTEET TYÖN TOTEUTTAMISESSA

Työskentelyn haasteet voivat haastateltavien mukaan johtua monestakin erisyystä. On mahdollista, että perhe ei sitoudu työskentelyyn tai että työskentely tapahtuukin eri tavalla kuin alun perin oli suunniteltu. Joillakin sosiaalityöntekijöillä oli kokemuksia siitä, että perhetyöntekijä oli muuttanut asiakassuunnitelmaa sosiaalityöntekijän tietämättä esimerkiksi sen vuoksi, että perheen vanhempien kanssa työskentely olikin ilmennyt luultua haastavammaksi. Erityisesti moniongelmaisten perheiden parissa työskentely ja tavoitteiden saavuttaminen on haastavaa, koska tällöin työskentely on kiinni niin monesta eri osatekijästä. Perheen sitoutumiseen ja työskentelyn onnistumiseen vaikuttaa erityisesti asiakasperheen jaksaminen ja muuttuvat elämäntilanteet, sekä usean eri työntekijän yhteistyö ja sen toimivuus.

Sillä, että työ keskittyy vain lasten kanssa toimimiseen ja mukavaan yhdessä tekemiseen ilman vanhempia, voi olla ikäviä seurauksia. Lapsi voi alkaa hävetä omia vanhempiaan, kun he eivät pystykään tarjoamaan samoja kokemuksia lapselleen kuin perhetyöntekijä. Yksi perhetyöntekijä puolestaan koki eräässä perheessä olleensa turvallinen aikuinen lapselle. On toki hyvä asia, että lapselle annetaan mahdollisuus turvallisiin aikuiskontakteihin, mutta sillä saattaa olla myös negatiivisia vaikutuksia perheen yhtenäisyyteen, jos perheen ulkopuolelta tuodaan vain lasten tueksi joku väliaikainen turvallinen ja kiva ai-

kuinen, jonka työskentely kuitenkin päättyy lopulta. Mietimme sitä, millaisen aukon perhetyö jättää lapsen elämään loppuessaan ja rikkooko lapsikeskeinen perhetyö perheen yhtenäisyyttä. Vanhempien vahvistaminen siinä, että he pystyisivät itse antamaan lapselleen tärkeää sosiaalista tukea ja että perhe teki mukavia asioita yhdessä, on oleellista, jotta perhetyö todella voidaan hyvillä mielin päättää perheessä.

Asiakkaan yhteisöistä ja sosiaalisista verkostoista puhuttaessa tuotiin haastatteluisissa esille se, ettei asiakkaalla välttämättä ole uudessa maassa sosiaalisia verkostoja, mikä voi olla suuri puute ja perheen tilanteeseen negatiivisesti vaikuttava tekijä, mutta toisaalta yhteisön olemassaolokin nähtiin toisinaan haasteena perhetyölle. Perhetyöntekijät mainitsivat haastattelussaan esimerkiksi yhteisön negatiivisesta vaikutuksesta perheen hyvinvointiin sen, että joissain tapauksessa etnisen yhteisön taholta tuleva paine pitäytyä oman kulttuurin tavoissa ja perinteissä muodostuu esteeksi yksilölliselle sopeutumiselle. Jos asiakas rikkoo yhteisölle ominaisia kulttuurisia normeja tai perinteitä, saattaa hän pahimmassa tapauksessa joutua eristetyksi sen ulkopuolelle. Sosiaalityöntekijät mainitsivat lisäksi, että kun jo pidempään maassa olleiden maahanmuuttajayhteisön jäsenten ajatuksia ja mielipiteitä kuunnellaan, saattaa asiakas toisinaan saada vääränlaisia ennakkokäsityksiä ja mielikuvia joistakin asioista, esimerkiksi juuri lastensuojelusta.

4.4 Pakolaisperhetyön kehittäminen

Pakolaisperhetyön kehittämistarpeista keskusteltaessa haastatteluisissa nousi esille kehittämideoita, joiden avulla perhetyötä voitaisiin kehittää sekä asiakkaan että työntekijän kannalta paremmaksi. Sosiaalityöntekijät painottivat varhaisen tuen merkitystä ja toivoivatkin, että alkuvaiheen kotoutumiseen panostettaisiin entistä enemmän. Mitä aikaisemmin perhe saa tarvitsemaansa

tukea, sitä tehokkaammin voitaisiin ehkäistä ongelmien kasvamista liian suuriksi.

Mut sinänsä se on musta tosi tärkeätä, että tähän niinku alkuvaiheen kotouttamistyö hön sekä lastensuojelutyöhön niinkun panostetaan oikeesti, koska jos ihmiset saa sitä apua ja selkeätä ohjausta ja välineitä siihen niinku omaan arkeen ja vanhemmuuteen täällä Suomessa, niin kyllä se säästää sitten jossain toisessa kohtaa myös tosi paljon ja kyllähän se on niinkun mitä nyt tossa lastensuojelussa käyn töissä, niin, niin vaikei nyt mitään tilastoja ookaan, niin se selkee näppituntuma, että onhan siellä maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden osuus paljon suurempi kuin mitä väestössä keskimäärin. Että sillain että jos vaan varhaista apua pystytään tarjoamaan, niin, niin sitten ehkä jossain kohtaa se...

Sosiaalityöntekijä 1

Koska Suomessa on vielä suhteellisen vähän maahanmuuttajaväestöä, kokee Alitolppa-Niitamo(2005, 50), että pystymme vielä ehkäisemään etnisyyteen perustuvan ylisukupolvisen syrjäytymisen ketjun. Sen vuoksi hän kehottaa nyt panostamaan erityisesti kotoutumisen alkuvaiheen tukemiseen sekä julkisen sektorin valmiuksiin kohdata monikulttuurinen asiakaskunta.

Perhetyöntekijät toivat esille vertaistoiminnan tärkeyden ja toivoivatkin lisää maahanmuuttajille tarkoitettuja vertaistukiryhmiä, sillä toistaiseksi niitä on melko vähän. Parhaimmillaan vertaistuki voisi olla varhaisen tuen lailla ongelmia ennaltaehkäisevä tekijä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirissä tähän on jo kiinnitetty huomiota. Ystäväksi maahanmuuttajaäidille –toiminnan tarkoitus on luoda yhteyksiä suomalaisten ja maahanmuuttajataustaisten äitien välille. Taustalla vaikuttaa tieto siitä, että pienten lasten maahanmuuttajaäidit, jotka ovat lasten kanssa kotona, jäävät helposti vaille sosiaalista tukea ja mahdollisuuksia kielen oppimiseen. (MLL, 2011.) Jyväskylässä matalan kynnyksen monikulttuurista vertaistukitoimintaa pakolaisvan-

hemmille tarjoaa tällä hetkellä Monikulttuurikeskus Glorian järjestämä kaikille avoin äiti-lapsi-kahvila Monimessi ja lisäksi Maahanmuuttajapalvelut järjestää asiakkailleen vanhempainryhmätoimintaa, jossa keskustellaan perhe-elämästä tulkkien avulla.

Sosiaalityöntekijät nostivat haastattelussaan esille sen, että tällä hetkellä heillä ei ole varmaa tietoa siitä, kuinka onnistuneita perhetyöjaksot ovat olleet ja ovatko asiakasperheiden tilanteet mahdollisesti kärjistyneet heidän siirryttyään oman alueensa palveluiden piiriin, kun asiakkuus Maahanmuuttajapalveluissa on päättynyt kolmen vuoden kuluttua maahantulosta. Asiakasseuran kehittäminen olisi tärkeää työn vaikuttavuuden selvittämisen kannalta.

Haastatteluissa nousi myös esille työntekijöiden yhteistyön merkitys ja sen lisääminen. Perhetyöntekijät toivoivat perhetyöstä tuetumpaa ja korostivat sitä, että työntekijän ei tulisi jäädä työssään yksin ja etenkin suurten asiakasperheiden kohdalla parityö koettiin hyvänä käytäntönä. Sosiaalityöntekijöiden haastattelussa esille nousi toive entistä selkeämmistä pelisäännöistä, liittyen yhteydenpitoon perhetyöntekijöiden kanssa, sillä he kokivat toisinaan, etteivät olleet saaneet tarpeeksi tietoa asiakasperheen tilanteesta.

Kieli- ja tulkkausasiat nousivat myös omaksi teemakseen kehittämistarpeista keskusteltaessa. Tulkkeja tarvittaisiin enemmän ja myös heidän koulutukseensa tulisi panostaa enemmän, jotta ammatillisuus ja kielitaito olisivat riittävän hyvät. Selkokielen merkitys korostui sosiaalityöntekijöiden haastattelussa ja sen käyttöä sosiaalityössä tulisi kehittää.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineistomme analyysin tulokset tukivat hyvin pitkälti tietoperustassamme esiin tulleita näkökulmia liittyen pakolaisperhetyöhön. Pakolaisperhetyö kuvattiin aineistossamme lähtökohdiltaan hyvin samankaltaiseksi kuin muun väestön kanssa tehtävä perhetyö, kuitenkin kotoutumisen tukeminen ja kulttuuritekijät nähtiin työn erityispiirteinä.

Pakolaisperhetyön onnistumista tukevat pääasiassa samat tekijät kuin ylipääntään sosiaalipalveluissa. Varhainen tuki ja ennaltaehkäisy olivat merkittävien taustatekijä onnistuneissa perhetyön jaksoissa. Muina tärkeinä tukevin tekijöinä nähtiin riittävän tiedon antaminen asiakkaalle, asiakkaan osallisuus ja moniammatillisen yhteistyön sujuvuus. Lisäksi luottamuksen syntyminen asiakassuhteessa sekä asiakkaan omat voimavarat koettiin merkityksellisinä perhetyön onnistumisen kannalta.

Pakolaisperhetyön haasteet liittyvät enimmäkseen asiakkaan maahanmuuttajataustasta johtuviin tekijöihin. Tiedon antaminen lastensuojelusta koettiin vaikeana, kun asiakkaalla ja työntekijällä ei ole yhteistä kieltä. Myös tulkkaukseen liittyy monia haasteita, jotka saattavat vaikeuttaa asiakastyötä. Lisäksi erilaisten kulttuurien kohtaaminen pitää ottaa huomioon työssä, mikä ei aina ole helppoa. Työn tavoitteiden asettamisen ja työn toteutumisen haasteet sen sijaan nähtiin olevan melko samanlaisia kuin perhetyössä yleensäkin. Suurimmat esteet työn toteutumiselle ovat esimerkiksi asiakasperheen sitoutumattomuus työhön, motivaation puute sekä työn tavoitteiden epäselvyys. Pakolaisperhetyön kehittämisessä varhaisen tuen lisääminen ja alkuvaiheen kotouttamistyöhön panostaminen mainittiin tärkeimpinä tarpeina. Vertaistukitoimintaa kaivattiin perhetyön rinnalle, koska perheillä ei ole usein laajoja sosiaalisia verkostoja tukemassa heitä. Haastatteluissa ilmeni, että perhetyön

vaikuttavuuden selvittämisen ja työn kehittämisen kannalta olisi tärkeää tehdä jonkinlaista asiakasseurantaa lastensuojelun asiakkuuksista. Moniammatillisen yhteistyön lisääminen ja tulkkipalveluiden kehittäminen koettiin perhetyön kehittämisen kannalta oleellisina. Myös tietoisuutta selkokielen käytön tarpeellisuudesta maahanmuuttajien kanssa työskenneltäessä tulisi lisätä.

Tutkimuksessamme vahvistui käsitys siitä, että kotouttava ote perhetyössä on selvästi tarpeen pakolaisperheiden kanssa työskenneltäessä. Mielestämme olisikin erittäin tärkeää tutkia aihetta enemmän. Ehkä tulevaisuudessa voidaan puhua kotouttavasta perhetyöstä maahanmuuttajien kohdalla. Virallisesti siitä voidaan kuitenkin puhua vasta sitten, kun aihetta on tutkittu perusteellisemmin ja sille on luotu oma määritelmänsä.

6 POHDINTA

6.1 Tutkimuksen toteuttamisesta

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa tiesimme, että haluamme kerätä tietoa työntekijöiltä. Tiedonkeruumenetelmäksi suunnittelimme joko kyselyä tai haastattelua. Koska toimeksiantajan toiveena oli, että tekisimme haastattelututkimuksen, päädyimme toteuttamaan sellaisen. Näin saimme kerättyä tietoa enemmän ja tarkemmin kuin kyselyllä. Lisäksi tulimme siihen tulokseen, että haastattelemalla saisimme enemmän oleellista tietoa ja voisimme tarvittaessa esittää tarkentavia kysymyksiä. Oli myös epävarmaa kuinka kattavasti työntekijät olisivat ehtineet vastaamaan kyselylomakkeen kysymyksiin työnsä ohessa.

Oli valitettavaa, ettemme voineet toteuttaa haastatteluja täysin suunnitelmien mukaan, vaan jouduimme tekemään perhetyöntekijöiden kohdalla kaksi eril-

listä haastattelua yhden ryhmähaastattelun sijaan ja lisäksi kumpaakin työntekijäryhmää edusti viiden henkilön sijaan vain kolme. Tästä johtuen perhetyöntekijöiden haastattelut eivät olleet niin keskusteluun perustuvia kuin toivoimme. Olimme myös siihen pettyneitä, ettemme saaneet haastatteluihin mukaan perhetyöntekijöitä ja sosiaalityöntekijöitä niin monesta eri työyhteisöstä kuin toivoimme. Olisimme ehkä saaneet paremmin kuvaa siitä, miten pakolaisperheiden kanssa työskentely koetaan lastensuojelun avohuollon piirissä, jos otos olisi ollut laajempi. Nyt saimme hyvin monikulttuuriseen perhetyöhön perehtyneitä työntekijöitä haastateltavaksi, mikä saattoi vaikuttaa tuloksiin. Haastatteluun osallistuneiden lisäksi kahdella perhetyöntekijällä oli halukkuutta osallistua haastatteluun, mutta he joutuivat sairastumisen ja aika-tilojen muuttumisen vuoksi perumaan osallistumisensa. Pohdimme, olivatko työkiireet mahdollisesti syynä siihen, ettemme saaneet enempää sosiaalityöntekijöitä osallistumaan haastatteluun. Toisaalta syynä saattoi olla sekin, että aiheemme koettiin vaikeasti lähestyttäväksi, sillä osa totesi kieltävissä vastauksissaan, ettei koe asiantuntemuksensa olevan riittävä, eikä halua sen vuoksi osallistua.

Koemme kuitenkin saaneemme monipuolisesti vastauksia ja toisaalta eri haastatteluissa tuli ilmi samoja asioita, minkä voidaan katsoa parantavan tutkimustulosten luotettavuutta. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka perusteella ei voida tehdä laajoja yleistyksiä, mutta toivottavasti tämä tutkimus siitä huolimatta auttaa kehittämään Jyväskylässä asuvien pakolaisperheiden kanssa tehtävää avohuollon lastensuojelutyötä.

Tietoperustassa käsitelimme kotoutumista ja kulttuurien kohtaamista melko laajasti, koska itse ajattelimme niiden olevan pakolaisperhetyön taustalla olevia ilmiöitä. Halusimme myös tuottaa niistä lisätietoa pakolaisperhetyön näkökulmasta. Tämän vuoksi nostimme tarkentavissa kysymyksissämme haas-

tatteluiden aikana näitä kahta asiaa esiin, jotta saisimme työntekijöiden kokeemukseen perustuvaa tietoa siitä, ovatko ne tosi asiassa oleellisia pakolaisperhetyön kannalta. Olettamuksemme osoittautui haastattelujen perusteella oikeaksi ja koemme, että tietoperusta ja tutkimustulokset tukevat hyvin toisiinsa.

6.2 Tuloksista

Ennakkokäsityksemme siitä, miten pakolaistausta vaikuttaa perhetyöhön osoittautui liioitelluksi. Pakolaisperhetyön onnistumiseen vaikuttivat hyvin pitkälti samat tekijät kuin muun väestön kanssa tehtävässä perhetyössä, mikä yllätti meitä hieman. Perhetyötä tehdessä tulee toki huomioida perheen pakolais- ja kulttuuritausta, mutta niiden vaikutus itse työhön ei välttämättä ole suuri. Perhetyö on lähtökohtaisesti samanlaista kaikkien perheiden kanssa. Perheiden yksilöllisyys tuo kuitenkin työhön omat haasteensa siihen, miten toimia joustavasti erilaisten perheiden kanssa.

Perheiden tarpeet olivat pääasiassa samankaltaisia kuin muissakin perheissä, mutta ennako-oletuksemme siitä, että pakolaisperheissä ei ole yhtä paljon päihteiden käytöstä johtuvaa lastensuojelun tarvetta kuin valtaväestön joukossa, osoittautui oikeaksi. Mielenterveysongelmat ja päihteet ovat verrattain useammin kantaväestön lastensuojelun taustalla (Heikkilä-Daskalopoulos 2008, 33).

Yhtenä ennako-oletuksenamme oli myös, että vastauksista tulisi ilmi, miten haasteet kotoutumisessa johtavat usein lastensuojelun tarpeeseen. Tämän vuoksi kysyimme perheen kotoutumisen sujumisen vaikutuksesta perhe-elämään. Haastatteluissa perheitä kuvattiin hyvin monenlaisiksi ja monen perheen kohdalla kotoutumisen kerrottiin sujuneen hyvin, eikä lastensuojelun ja huonosti onnistuneen alkuvaiheen kotoutumisen välillä ollut syy-

seuraussuhdetta. Tätä ennakko-oletusta tuki Reet Mammonin(2010, 15) väitöskirja, jossa hän totesi että *“perheen hajoaminen, työttömyyden jatkuminen, syrjäytyminen ja rikollisuus”* ovat merkkejä epäonnistuneesta kotoutumisesta. Tosin kotoutumisen epäonnistumisesta ei välttämättä tulisi puhua vielä ensimmäisten vuosien aikana maahantulon jälkeen, sillä kotoutuminen on pitkä prosessi, joka jatkuu vuosikymmeniä. Voidaankin miettiä, milloin sitä on aiheellista alkaa kutsua *“epäonnistuneeksi”* tai *“onnistuneeksi”*.

Aineistossamme ei mainittu kuin satunnaisesti vanhempien auktoriteetin pieneneminen ja lasten nopeamman kotoutumisen vaikutukset perhedynamiikkaan. Enemmänkin alkuvaiheen kotoutumisessa vanhemmuuden muutosten taustalla nähtiin kasvatusympäristön muuttuminen ja uuden yhteiskunnan vaatimukset perheelle. Myös akkulturaatiostressiin liittyvä masennus ja jakamisen vaikeudet tulivat esille usein perheen tuen tarpeen taustalla. Aineistosta välittyi kuva, että usein puhuttiin perheistä, joissa on alakouluikäisiä ja sitä nuorempia lapsia, mikä saattaa vaikuttaa siihen, etteivät nuorten kasvatongelmat tulleet aineistossa vahvasti esiin. Voi myös olla, että lasten aikuista nopeamman kotoutumisen vaikutukset perhe-elämään alkavat näkyä enemmän vasta useamman vuoden maassaolon jälkeen. On esimerkiksi havaittu, että useat perheiden ongelmat ilmenevät vasta ensimmäisen kolmen vuoden jälkeen (Ikäläinen ym. 2003, 93). Tähän yksi selitys voi olla se, että kotoutumisajan (yleensä kolme vuotta) aikana perheet saavat intensiivisempää tukea ja ohjausta maahanmuuttajille suunnatuista erityispalveluista, mutta kotoutumisajan päätyttyä he siirtyvät asuinalueensa peruspalveluiden asiakkuuteen, mikä tarkoittaa sitä, että he joutuvat selviytymään yhä itsenäisemmin arjesta. Tässä vaiheessa on ymmärrettävää, että perheen vaikeudet saattavat alkaa kasvaa tuen vähentyessä.

Lisäksi oletimme, että perhetyöntekijöillä olisi jonkin verran vastustusta kotoututtavan työn tekemistä kohtaan, ja lähdimme oikeastaan siitä kysymyksestä

liikkeelle, että onko pakolaisperheiden kanssa tarpeen tehdä perhetyötä kotouttavalla otteella. Emme kysyneet tätä suoraan, vaan toivoimme, että vastauksista ilmenisi, onko kotouttaminen mukana työn tavoitteissa ja toteutuksessa. Lopputulos oli se, että kaikki työntekijät toivat haastatteluissa paljon esiin kotouttavaa asennettaan, mikä osittain selittyy sillä, että heillä suhteellisen paljon pakolaisperhetyöstä kokemusta. Koska sosiaalityöntekijät tekevät pääasiassa kotouttamistyötä ja toimivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä siinä ohessa, uskomme sen olevan syy sille, että perhetyön yhtenä tavoitteena on myös perheen kotouttaminen.

Hiitola kertoo Helsingin Sanomien artikkelissa valmistuvasta väitöskirjastaan, jossa hän tutustui kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien huostaanottopäätöksiin ja kuvaa tuloksia: "Asiakirjateksteistä muodostui kuva siitä, että kantasuomalaisten äitien vanhemmuusvaikeuksiin olisi helpompi tarjota tukea, kun taas maahanmuuttajaperheiden äitien kyvyttömyys näyttäytyi äitien "ominaisuutena". Huostaanottotapauksissa oli tutkimuksen mukaan kantaväestön äitejä kuvattu väsyneiksi ja masentuneiksi, mutta samassa tilanteessa maahanmuuttajaäiti kuvattiin kykenemättömäksi (pysyvämpi tila). (Grönholm, 2011.) Meidän aineistossamme tällaista ei tullut esiin maahanmuuttajavanhemmista puhuttaessa. Päinvastoin haastateltavat korostivat sitä, että usein vanhemmat ovat väsyneitä, ja työn tavoitteena onkin tukea heidän jaksamistaan, eikä kyse ole niinkään vanhempien kyvyttömyydestä huolehtia lapsistaan.

Yllätyimme siitä, miten työntekijät kokivat perheiden palveluntarpeet melko hyvin tyydytetyiksi. Varsinaisia suuria palveluaukkoja ei ainakaan osattu nimetä, vaikkakin niitä todettiin varmasti olevan. Taustalla voi vaikuttaa se, että perheillä on kotoutumisvaiheen ajan hyvä tuki maahanmuuttajapalveluista, jossa asiakastyötä tekee perheen kanssa sosiaaliohjaaja, sosiaalityöntekijä, palveluohjaaja sekä tarvittaessa psykologi. Asiakkaat siis saavat tukea tarvitse-

miensa palveluiden löytämiseen. Uskomme, että olisi hyvä kysyä asiaa myös asiakkailta itseltään, koska heidän kokemuksensa tarvittavista lisäpalveluista voi olla erilainen. Vertaistukea työntekijät kuitenkin haluaisivat selvästi tarjota enemmän asiakkailleen.

Koska aineistossamme nähtiin asiakkaiden etnisissä yhteisöissä sekä voimavaraistavia että negatiivisia puolia, mielestämme tulisi kiinnittää enemmän huomiota maahanmuuttajayhteisöjen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Tärkeää olisi keskittyä löytämään keinoja, miten yhteisön antamaa tukea voitaisiin vahvistaa. Yhteisöille tulisi siis luoda enemmän mahdollisuuksia kokoontua ja pitää yllä omaa yhteisöllistä kulttuuriaan. Tällä hetkellä Jyväskylässä ainakin Monikulttuurikeskus Gloria on tarjonnut etnisille yhteisöille tilaisuuksia järjestää monikulttuurisia tapahtumia, joihin myös muiden kulttuurien edustajat ovat olleet tervetulleita.

Väestöliiton Kotipuun luomaa mallia välittävästä perhetyöstä voisi soveltaa myös yhteistyöhön. Välittävässä perhetyössä on kyse siitä, että maahanmuuttajan omasta kulttuurista tuleva työntekijä toimii niin sanottuna kulttuuritulkkina perheen ja palvelun tarjoajan (esimerkiksi terveydenhuollon tai sosiaalihuollon työntekijä) välillä kaventamassa kuilua kahden eri kulttuurin edustajan välillä. Kulttuuritulkin tehtävä on laajempi kuin pelkän kielen tulkin. Hän selittää tarvittaessa asiakkaan ja työntekijän kulttuuria toiselle osapuolelle yhteisymmärryksen aikaansaamiseksi. (Alitolppa-Niitamo ym. 2005, 94-95.) Koska aineistossamme mainittiin yhtenä haasteena yhteisöstä peräisin olevat ennakkoluulot lastensuojelua kohtaan, näkisimme, että yhteisön käsityksiin lastensuojelusta tulisi tällöin yrittää vaikuttaa. Maahanmuuttajayhdistykset voisivat olla yksi hyvä yhteistyökumppani järjestettäessä yhteisölähtöistä toimintaa, johon voisi sisällyttää sosiaalialan asiantuntijan ja kulttuuritulkin mukanaolon, ja näin saada aikaan vapaata keskustelua yhteisöä askaruttavista asioista.

Pääkaupunkiseudulla on lähdetty kehittämään monikulttuurista sosiaaliohjausta OSMOS-projektissa mielestämme hyvin perhelähtöisellä tavalla. Muun muassa maahanmuuttajaryhmätoiminnan toteuttamisessa sosiaaliohjaajan ja perhetyöntekijän yhteistyötä tulisi lisätä. Vertaillessamme Jyväskylän ja Helsingin monikulttuurista sosiaaliohjausta huomasimme, että Helsingin sosiaaliviraston perhekeskuksen varhaisen tuen sosiaaliohjaajien työ on pitkälti samankaltaista kuin Jyväskylässä perhetyöntekijöiden tekemä työ. (Kaljonen & Matinheikki-Kokko 2011, 40; 118.) Myös aineistossamme mainittiin perheiden tarvitsevan paljon ohjausta liittyen arjessa toimimiseen lastensuojelullisen perhetyön lisäksi. Sosiaaliohjausta perheet saavat maahanmuuttajapalveluista omalta sosiaaliohjaajaltaan. Näemme, että monessa tapauksessa myös Jyväskylässä perhetyöntekijän ja sosiaaliohjaajan työnkuvat limittyvät toisiinsa, sillä perheen kotoutuminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti perheen elämään ja myös perhetyöhön. Toisaalta perheen hyvinvoinnin tukeminen on myös sosiaaliohjaajan tehtävä. Koemme moniammatillisen yhteistyön kehittämisen tässäkin yhteydessä tärkeänä.

6.3 Jatkotutkimusaiheita

Opinnäytetyötä tehdessämme havaitsimme useita tutkimustamme sivuavia maahanmuuttajiin ja pakolaisiin liittyviä aiheita, joista olisi tärkeää saada lisää tutkimustietoa. Aihetta rajatessamme jouduimme jättämään monet maahanmuuttajaryhmät työn ulkopuolelle, kuten turvapaikanhakijat, puolisona maahantulleet sekä työn tai opiskelun takia Suomeen muuttaneet henkilöt. Heidän perheissään haasteet voivat olla erilaisia kuin mitä meidän työssämme tuli esiin pakolaisten kohdalla. Monikulttuurista lastensuojelua tulisi tutkia avoimuuspalveluiden lisäksi myös sijaishuollon osalta enemmän. Lisäksi asiakkaiden kokemuksia lastensuojelusta ei ole mielestämme tutkittu tarpeeksi.

HAAPA-hankkeen myötä myös traumojen vaikutus vanhemmuuteen nousi esille toimeksiantajan taholta. Emme kuitenkaan löytäneet asiasta paljonkaan tietoa ja näemme, että se onkin aivan oma aiheensa. Tällaisesta tutkimustiedosta olisi hyötyä ainakin lastensuojelun, kuntoutuksen ja terapeuttisen työn ammattilaisille. Myös luku- ja kirjoitustaidottomien vanhempien tukemiseen tulisi löytää lisää hyviä menetelmiä.

Eri-ikäisten ja eri elämäntilanteissa olevien maahanmuuttajien palvelutarpeiden selvittäminen olisi oleellista, jotta palveluita osattaisiin suunnata oikein. Esimerkiksi työelämän ulkopuolelle jäävien maahanmuuttajien, kuten kotiäitien ja vanhusten, syrjäytymisriskiä voitaisiin näin pienentää. Syrjäytymistä ehkäisee myös varhainen tuki, jonka vaikuttavuutta tulisi tutkia enemmän, jotta voitaisiin luoda tehokkaampia ennaltaehkäiseviä tukimuotoja.

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, A. 2003. STT:n asiantuntija-artikeli 10/03.
<http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/287251/ARTIKKELI.pdf> Viitattu 23.2.2012.

Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa Olemme muuttaneet - Näkökulmia maahanmuuttoon, perheen kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Toim. A. Alitolppa-Niitamo, I. Söderling & S. Fågel. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 37-52. Viitattu 5.3.2012. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/ed71c005e3c3b92f919f07a1d285e2f2/1326646770/application/pdf/240696/Olemmemuuttaneet.pdf> .

Alitolppa-Niitamo, A. Moallin, M. ja Novitsky, A. 2005. Välittävä perhetyö: kokemuksia ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu-projektista. Teoksessa Olemme muuttaneet - Näkökulmia maahanmuuttoon, perheen kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Toim. A. Alitolppa-Niitamo, I. Söderling & S. Fågel. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 84-95. Viitattu 24.4.2012. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/ed71c005e3c3b92f919f07a1d285e2f2/1326646770/application/pdf/240696/Olemmemuuttaneet.pdf>.

Anis, M. 2008 Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008.

Avohuolto. n.d. Artikkelit Lastensuojelukäsikirjassa Sosiaaliportin verkkosivustolla. Viitattu 3.5.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/>.

Gallegos, J. S. 1982. The ethnic competence model for social work education. Teoksessa *Color in White Society*, Toim. B.W. White. National Association of Social Workers, Silver Spring, MD, pp. 1-9. Siteerannut Rice, M. F. 2007. A post-modern cultural competency framework for public administration and public service delivery. *International Journal of Public Sector Management*, Vol. 20 Issue 7, s.622 - 637 Viitattu 20.2.2012.
<http://bss.sfsu.edu/naff/PA760/Rice%20on%20cultural%20competency.pdf>

Grönholm, P. 2011 Tutkimus: Maahanmuuttajaperheitä kohdellaan tylysti huostaanotoissa Helsingin Sanomat 15.6.2011 Viitattu 20.2.2012.
<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Tutkimus+Maahanmuuttajaperheit%C3%A4+kohdellaan+tylysti+huostaanotoissa/1135266911365> , Helsingin Sanomien verkkosivut.

Halla, T. 2007. Psyykkisesti sairas maahanmuuttaja. Artikkelit lääketieteellisen aikakauslehti Duodecim sivustolla. Viitattu 2.3.2012.

http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_spage=%2Fportlet.action%2Fdlehtihakuartikke-li%2Fviewarticle%2Faction&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunus=duo96297&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=uusinnumero.

Heikkilä-Daskalopoulos, S. 2008. Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet palvelujärjestelmässä - asiantuntijoiden näkökulmia. Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 13.3.2012.

http://www.lskl.fi/files/832/Maahanmuuttajataustaiset_lapset_ja_perheet_palvelujarjestelmassa.pdf.

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys : lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes.

Heiskanen, S. 2009. MS-tautiin vastasairastuneiden terveyteen liittyvä elämälaatu. Kuopio:Kuopion yliopisto. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. yhteiskuntatieteet 175.

Hiitola, J., Heinonen, H. 2009. Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 46/2009. Viitattu 20.2.2012.

[.http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/f84ee235-d74a-4898-af24-deb260f3a806](http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/f84ee235-d74a-4898-af24-deb260f3a806)

Hirsjärvi S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10 uud. p. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uud. p. Helsinki: Tammi.

Hofstede, G. & Hofstede G. J. 2005. Cultures and organizations: Softwares of the mind. Rev. and expanded 2nd ed. New York:McGraw-Hill.

Ikäläinen, S., Martiskainen, T. & Törrönen, M. 2003. Mangopuun juurelta kuusen katveeseen - asiakkaana maahanmuuttajaperhe. Vantaa:Lastensuojelun keskusliitto.

Järkkälä, M & Kannisto, M. 2012. MALVA-perhetyö - Perheiden kokemuksia lastensuojelullisesta perhetyöstä Jyväskylän maahanmuuttajapalveluissa. Opinnäytetyö. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Viitattu 20.3.2012. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40011/Jarkkala_Maria_Kannisto_Maija.pdf?sequence=1

Kaikkonen, P. 2004. Vierauden keskellä - vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.

Kainulainen, P. 2012. Palaveri 10.2.2012 Maahanmuuttajapalveluissa Jyväskylässä. HAAVAT-projektityöntekijä.

Kaljonen, P. ja Matinheikki-Kokko, K. 2011. (toim.) Osallistava monikulttuurinen sosiaaliohjaus. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. http://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisutoiminta/Julkaisusarjat/TAITO/PDF/245366_METROPOLIA_TAITO2.pdf 19.2.2012.

Kupiainen, J. 2003. Mikä monikulttuurisuus. Teoksessa Monenkirjava rasismi. Toim. R. Simola & K. Heikkinen. Joensuu University Press Oy, Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy, 244-258. Siteerannut Anis, M. 2005. Monikulttuurisyys sosiaalityön haasteena. Teoksessa Kaupunkisosaalityötä paikantamassa. Toim. T. Kopomaa & T. Meltti. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Lahtinen, P. 2008. Perhetyön menetelmät opiskelijoiden teksteissä - tutkimus perhetyön opiskelijoiden menetelmäkuvauksista. Lapsi- ja nuorisososaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

L 1386/2012. Laki kotoutumisen edistämisestä. Viitattu 2.2.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386>.

L 812/2000. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Viitattu 17.2.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>.

L 417/2007. Lastensuojelulaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 17.2.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#P36>

Liebkind, K. 2001. Monikulttuurinen Suomi – Etniset suhteet tutkimuksen valossa. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Mammon, R. 2010. Kolmen etnisen ryhmän kotoutumisprosessi Suomessa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Viitattu 23.1.2012.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25818/9789513941420.pdf?sequence=1>

Marjeta, M. 2001. Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa : somalialaisnaiset, perhe ja muutos. Joensuu: Joensuu University Press.

Martikainen, T. & Tiilikainen, M. 2007. (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto.

Missä vaiheessa lastensuojeluprosessia asiakkuus alkaa. 2009. Artikkelit Sosiiaaliportin verkkosivuilla 3.2.2009. Viitattu 3.5.2012.

<http://www.sosiiaaliportti.fi/Page/ae0074b1-f1e0-40fd-b306-701b25646ed2.aspx?announcementId=34f76efd-3de3-4cec-af30-0c26628f2b58&groupId=0eb6c7a4-e752-4845-a51e-be9d5b599247>.

MLL. 25.11.2011. MLL:n Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta palkittiin. MLL:n internetsivustolla. Viitattu 21.4.2012.

http://www.mll.fi/ajankohtaista/tiedotteet_ja_uutiset/?x41088=14550776.

National Association of Social Workers. 2001. NASW standards for cultural competence in social work practice. Washington, DC:NASW Press. Viitattu 23.1.2012.

<http://www.naswdc.org/practice/standards/NAswCulturalStandards.pdf> .

Novitsky, A. 2009. Ennaltaehkäisevää parisuhdetyötä afgaaniperheissä. Väestöliitto. Viitattu 29.2.2012.

http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/uutta_parisuhteista/kuukauden_kolumni_2/?x217689=218338.

Novitsky, A. 2011. Monikulttuuriset parisuhteet - Mikä on "toisin"? -koulutus Jyväskylässä 23.9.2011.

Novitsky, A. 2012. Anita Novitskyn blogikirjoitus Kätkeyt kivut – seminaarista 20.2.2012. Väestöliitto. Viitattu 2.3.2012.

<http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/?x29403=1521714>.

Näre, S 2007: Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivinen tyttötyö. Teoksessa Nuorisotyötä on tehtävä. Toim. T. Hoikkala & A. Snell. Nuorisotutkimuksen verkkokanava. <http://www.kommentti.fi> 7.2.2008 Siteerannut Honkanen K. 2010. Kulttuurisensitiivinen päihdetyö kuuntelee toista kulttuuria. Artikkelit Sininauhaliiton Vuosikirjassa 2009, 16-17. Viitattu 25.2.2012.

http://www.sininauhaliitto.fi/data/liitteet/sininauhaliiton_vuosikirja_2010.pdf.

Opetushallitus. 2004. Opetushallituksen suositus maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen perusteiksi. Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet 2004 Viitattu 13.3.2012.

http://www.oph.fi/download/46904_maahanmuuttajien_aidinkielen_ops_perusteet_suositus.pdf.

Pakolaisuus. n.d. Pakolaisuuteen liittyvien käsitteiden selittämistä Ihmisoikeudet.net -sivustolla. Viitattu 20.2.2012.

<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=pakolaisuuteen-liittyvia-kasitteita>.

Paumo, M. 2009 Keskimääräisyysajattelusta yksilön kohtaamiseen – sukupuolisensitiivinen pedagogiikka kasvattajan silmiä avaamassa. Lastensuojelun tieto ja tutkimus -hankkeen verkostokoordinaattorin LasTut lentämään-blogi 25.3.2011 Sosiaaliportti-sivustolla. Viitattu 13.3.2012.

http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/blogit/lastut_lentamaan/keskimaaraisyysajattelusta-yksilon-kohtaamiseen-sukupuolisensitiivinen-pedagogiikka-kasvattajan-silmia-avaamassa.

Peltola, U. & Metso, L. Maahanmuuttajien kuntoutumisen ja työllistymisen tukeminen Helsingissä. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 79/2008.

Pihlaja, K. 2008. Maahanmuuttajat ja psykososiaalinen tuki lähihoitajaopinnoissa. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalivälityksen laitos. Viitattu 5.5.2012. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02828.pdf>.

Pitkänen, K. 2005. Eväitä lastensuojelutyöhön maahanmuuttajien kanssa. Sosiaaliturva 10/2005, 4-6.

Pöytäkirja. 2009. Jyväskylän kaupungin pakolaiskiintiö ja perheryhmäkodin perustaminen ilman vanhempia saapuville pakolaislapsille 20.4.2009. Viitattu 20.2.2012. <http://www3.jkl.fi/paatokset/kv/2009/20041800.0/frmtxt82.htm>.

Reijonen, M. n.d. Perhetyö. Viitattu 19.2.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/>.

Räty M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.

Rönkkö, L. ja Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Salmenkangas, M. 2008. Perhe. Teoksessa Ekholm, E. & Salmenkangas, M. 2008. Puhumalla paras - Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Vaasa: Sisäasiainministeriö, 40-63 Viitattu 21.2.2012.

[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7B320EC58B779A73C225742F003F85CD/\\$file/012008.pdf.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7B320EC58B779A73C225742F003F85CD/$file/012008.pdf.pdf).

Salo 2011. Maahanmuuttajaperheiden auttaminen kriisityön näkökulmasta 22.11.2011. Viitattu 8.3.2012.

http://terveysprojektit.turkuamk.fi/EE/seminaarit/22112011/Maahanmuuttajaperheiden_kriisit.pdf.

Stordahl, V. 2007. Saamelaisen psykiatrian kehittämisestä. Kulttuuritietoisia kohtaamisia:sosiaali- ja terapiatyöstä saamelaisalueella. Toim. H. Eidheim & V. Stordahl, suom. Salminen. Inari:Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 20.2.2012.

http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaaisu_26.pdf.

Säävälä, M. 2011. Perheet muuttoliikkeessä : perustietoa maahan muuttaneiden kohtaamiseen. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 41/2011. Helsinki: Väestöliitto.

Talentia ry. 2009. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 3 uud. p. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.

TEM. 2012. HAAPA - Haavoittuvassa asemassa olevien kiintiöpakolaisten kuntiin sijoittamisen edistämishanke. 24.1.2012. Viitattu 13.3.2012.

http://www.tem.fi/files/31994/Rahoitushakuinfo_HAAPA_24.1.2012.pdf.

Tiilikainen, M. 2003. Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Tuusa, A. 2004 Maahanmuuttaja lastensuojelun avohuollon asiakkaana. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Viitattu 4.2.2012 <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00344.pdf>.

Uusimäki, M. 2005. Perhetyötäkö kaikki? Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 20. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 2.3.2012.

http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaaisu_20.pdf.

Uusitalo, L. 2009. Mitä kulttuuriosaaminen tarkoittaa? Teoksessa Kulttuuriosaaminen - Tietotalouden taitolaji. Toim. L., Uusitalo & M., Joutsenvirta. Helsinki: Gaudemus, 19-43.

Van Geel M.&Vedder, P. 2009 Perceived discrimination and psychological adjustment of immigrants. A review of research Teoksessa Identities, intergroup relations and acculturation - The cornerstones of intercultural encounters. Toim. I. Jasinskaja-Lahti & T. Mähönen. 2009. Helsinki:Gaudeamus, 179-190.

Vilén, M., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, P., Seppänen, S. & Tapio, N. 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa Kohtaamisia lapsiperheissä - Menetelmiä perhetyöhön. Toim. M. Vilén, P., Seppänen, N., Tapio & R., Toivanen. 2010. Helsinki: Kirjapaja, 9-59.

Wellros, S. 1994. Maahanmuuttajalapsen kohtaavat uuden koulunsa. Teoksessa monikulttuurinen koulu ja opetus. Toim. T. Hilasvuori & A.Mikkola Vantaan täydennyskoulutuskeskus Kasvatus ja opetus -sarja. Helsinki: Painatuskeskus , 103-129.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun teemat ja tarkentavat kysymykset.

Perhetyö ja sen lähtökohdat

Millaisia haasteita vanhemmuudessa tai perheen arjessa ilmenee?

Millaisia työn tavoitteet ovat? Kuka ne määrittelee?

Millaisia menetelmiä käytätte pakolaisperheiden kanssa?

Keiden kanssa työskentelyyn keskitytte perheessä: isän, äidin, lasten, muiden sukulaisten?

Miten näette perhetyön roolin kotouttavassa työssä?

Liittyykö perheen kotoutumiseen haasteita? Millaisia?

Onko pakolaisperheillä erityistarpeita verrattuna muihin perheisiin?

Käytetäänkö perhetyössä tulkkia? Millaisissa tilanteissa?

Perhetyötä tukevat tekijät

Millaisia voimavaroja perheillä on?

Millaista tietoa perheille annetaan lastensuojelusta? Miten?

Miten perheet sitoutuvat työskentelyyn?

Millaisia onnistumisia olette kokeneet pakolaisperheiden kanssa?

Millaisia hyviä käytäntöjä olette löytäneet?

Miten tieto liikkuu perhetyöntekijän ja sosiaalityöntekijän välillä?

Perhetyön haasteet

Liittyykö tulkin käyttöön haasteita?

Aiheuttavatko kulttuuriin liittyvät näkemyserot haasteita?

Sosiaalityöntekijöille: Tuleeko perhetyöntekijöiltä kommentteja, että perhe tarvitsisi lisätukea?

Perhetyöntekijöille: Koetteko, että joissakin perheissä tarvitaan lisää tukea? Tuleeko sosiaalityöntekijöiltä kommentteja, että perhe tarvitsisi lisätukea?

Perhetyön kehittämistarpeet

Mitä tukipalveluita tarvittaisiin perhetyön lisäksi?

Miten asiakkaille annettavaa tietoa tulisi lisätä ja selkeyttää?

Miten moniammatillista yhteistyötä voisi parantaa?

Miten työntekijöiden osaamista tulisi lisätä?